

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Жидченко Юлія Олександрівна

**ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЦЕНТРАХ РОЗВИТКУ
ДИТИНИ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

_____ О.В. Шаповалова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної і
початкової освіти

« ____ » _____ 20__ року

Виконавець:

_____ Ю.О. Жидченко

« ____ » _____ 20__ року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЦЕНТРАХ РОЗВИТКУ ДИТИНИ	7
1.1. Характеристика креативності як педагогічної категорії в сучасній науковій парадигмі	7
1.2. Виховний потенціал центру розвитку дитини щодо формування креативності дітей старшого дошкільного віку.....	14
1.3. Обґрунтування педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини.....	25
Висновки до розділу 1.....	41
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЦЕНТРАХ РОЗВИТКУ ДИТИНИ	42
2.1. Констатувальне критеріально-рівневе оцінювання сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку.....	42
2.2. Експериментальне впровадження педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини.....	50
2.3. Аналіз результатів педагогічного експерименту.....	58
Висновки до розділу 2.....	64
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	72

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БКДО – базовий компонент дошкільної освіти

ЦРД – центр розвитку дитини

ЕГ – експериментальна група

КГ – контрольна група

МОН – Міністерство освіти і науки

ВСТУП

Актуальність теми. Створення демократичного суспільства в Україні об'єктивно викликає потребу актуалізувати прояв творчості та ініціативи кожного українця. Важливим аспектом цього процесу є креативність, яка визначається як особлива здатність особистості породжувати незвичайні ідеї, відхилятися у мисленні від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації, що обумовлює виявлення перетворювальної активності дитини. У зв'язку з цим зростає роль досліджень, спрямованих на пошук шляхів оптимізації формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини.

Доцільність звернення до обраної проблематики підтверджується положеннями законів України «Про освіту» (2017р.), «Про дошкільну освіту» (2001р.), «Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку» (2020 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016р.), «Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти)» нової редакції (2021 р.), програмами розвитку дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес до формування креативності зумовлений тенденціями в освіті, які полягають у підвищенні уваги до індивідуальних особливостей, можливостей кожної дитини. Актуальність пояснюється необхідністю забезпечення успіху особистісного і соціального зростання дітей, їхнього благополуччя (Т. Алексеєнко, Н. Басюк, І. Карабаєва, В. Киричок, Н. Кудикіна, Л. Подоляк, О. Савченко, О. Скрипченко та інші). Проблемам виховання і розвитку креативності присвячено дослідження Г. Беленької, В. Бочарової, Б. Вульfoва, О. Ковшар, О. Рейпольської, С. Харченка. Аналіз сучасних досліджень у сфері дошкільного дитинства (Л. Божович, Н. Бібік, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, С. Ладивір, Т. Піроженко, О. Савченко) свідчить про інтенсивні пошуки вчених і практиків щодо оновлення змісту освіти й виховання дітей, реалізації особистісно-зорієнтованих виховних технологій, психолого-педагогічних умов оптимального розвитку дітей.

Проте питання щодо формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини досліджено недосконало і потребує подальших наукових розробок.

Отже, актуальність проблеми, її наукове та практичне значення, недостатня розробленість у теорії та практиці дошкільної освіти зумовили вибір теми дослідження: *«Формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини»*.

Мета дослідження – виявити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини.

Відповідно до мети визначено такі *завдання дослідження*:

1. З'ясувати теоретичні основи формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини.
2. Виявити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини.
3. Здійснити констатувальне критеріально-рівневе оцінювання сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку.
4. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини.

Об'єкт дослідження – формування креативності дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини.

Матеріали та методи дослідження: *теоретичні* (аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація джерел з проблеми дослідження) – з метою уточнення ключових понять дослідження та виявлення стану розробленості досліджуваної проблеми; *емпіричні* (колективні та індивідуальні бесіди, анкетування, педагогічний експеримент) – для перевірки ефективності педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку

в центрах розвитку дитини; *методи математичної статистики* – для аналізу результатів експериментальної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *обґрунтовано* педагогічні умови формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини; *уточнено* зміст поняття «креативність», рівні (високий, середній, початковий) сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку в Сумський дошкільний навчальний заклад (Центр розвитку дитини) № 36 «Червоненька квіточка». Результати дослідження можуть бути використані в системі професійної підготовки студентів та в практичній роботі вихователів центрів розвитку дитини.

Апробація результатів та публікацій. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи доповідались та обговорювались на 5-ти науково-практичних конференціях. За результатами дослідження опубліковано 3 статті (Додаток А).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 71 сторінка. У тексті подано 4 рисунка, 6 таблиць. Додатки викладено на 20 сторінках. У списку 55 використаних джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЦЕНТРАХ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

1.1. Характеристика креативності як педагогічної категорії в сучасній науковій парадигмі

У педагогічному словнику поняття креативності визначається як творчі можливості (здібності) людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому чи її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення. Креативність розглядається як найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості, що рідко відображається в тестах інтелекту й академічних досягненнях. Креативність визначається не стільки критичним ставленням до нового, виходячи з наявного досвіду, скільки сприйнятливістю нових ідей [42].

У енциклопедії освіти поняття креативності розглядається як творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не тільки в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях і спілкуванні з іншими людьми. Креативного індивіда зазвичай відрізняє інтерес і підвищена чутливість до всього складного, незвичного, відкритість до нового досвіду, уміння вбачати проблеми в тому, що іноді здається тривіальним і зрозумілим, самостійність поглядів та оцінок, непідлеглість стереотипам, відкритість до різних ідей, а також здатність дивуватись і захоплюватись [24, с. 432].

Творчість є вихідним поняттям у дослідженні креативності. Серед найбільш перспективних напрямів дослідження творчості на даний час виділяють аналіз творчості: інтелектуальна активність (інтелектуальна

ініціатива). Традиційними характеристиками досліджуваного феномену, з позиції вітчизняної педагогіки і психології, є те, що:

– творчість є діяльність, яка полягає у створенні істотно нового: нових духовних речей або нових способів діяльності, спрямованих на задоволення потреб людини у створенні нових і матеріальних цінностей. Дане положення знаходить відображення у визначенні про те, що творчість – свідомо, активна діяльність людини, спрямована на пізнання і перетворення дійсності, створює нові, оригінальні, предмети і твори, що ніколи раніше не існували з метою вдосконалення матеріального і духовного життя суспільства;

– творчість є відображенням дійсності, законів її розвитку та функціонування. Відображення – основа і база творчості. Розкриваючи в процесі творчості можливості нових зв'язків речей навколишньої дійсності, їх нових комбінацій, людина тим самим розширює та поглиблює свої знання;

– творчість є процес, що складається з формулювання та вирішення проблем, нестандартних завдань, які лежать в основі розвитку суспільства, протиріч між потребами людини і суспільства, засобами їх вирішення, тобто процес задоволення нових потреб. Творчість – вища і специфічна форма розвитку, характерна тільки для людини. Це родова ознака і родова сутність людини, спосіб її буття, форма її самодіяльності, саморозвитку і самоствердження;

– творчість – це єдність духовного і матеріального, причому духовне передує матеріальному. Створення програми, плану, проекту, моделі майбутньої діяльності відбувається в процесі мислення (духовна творчість);

– творчість є втілення і вияв діалектики, арена дії її законів і категорій, діалектична логіка – логіка творчого мислення [4, с. 43].

Таким чином, детермінантою творчої активності особистості виступає її креативність. Але творча активність не завжди є продуктивною. Як зазначаємо далі, продуктивна творча активність є творчою діяльністю, тобто таким творчим процесом, унаслідок якого виникає нове досягнення, котре може

завдяки педагогічній творчості мати як об'єктивну, так і суб'єктивну новизну та оригінальність.

Креативність походить від латинського *creatura* – творіння, творення. У словнику інституту психології ім. Г. Костюка, поняття креативності подається у дещо іншому світлі: «Креативність – поняття, яке охоплює минулі, супутні або такі характеристики процесу, в результаті якого людина створює щось, що не існувало раніше» [26; 49].

Психологічний словник пояснює поняття «креативність» як творчі можливості (здатності) людини, які можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому та, або її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення [50]. Психологічна енциклопедія термін креативності трактує як рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості [49].

Об'єднуючим фактором цих визначень є наголошення на тому, що креативність – це здібності до творчості. Але, зауважимо, що творчість і креативність відмінні поняття. Таким чином, поняття креативність, розглядається як здатність до творчої діяльності, в той час як творчість сама по собі виступає як процес, діяльність, результатом, якого є продукт, що має новизну. На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки виділяється узагальнюючий підхід, представники якого розглядають креативність як інтеграційну якість особистості, цілісно і в розвитку.

Вдалим, на нашу думку, є визначення креативності дітей дошкільного віку запропоноване О. Кононко [25, с. 7]. Вона вказує, що креативність це загальна здібність дитини, її здатність до творчості. Комплекс інтелектуальних та особистісних особливостей, який сприяє становленню і прояву творчості.

Креативність як особливий вид здібності людини до творчості нині широко вивчається психологами, однак єдиного підходу до проблеми креативності не існує. За висновками В. Дружиніна [13] існують як мінімум

три підходи до проблеми творчих здібностей (креативності), які сформульовані таким чином:

1. Інтелектуальна обдарованість виступає як необхідна, але недостатня умова творчої активності особистості. Головну роль в детермінації творчої поведінки грають мотивації, цінності, особистісні риси.

2. Творча здібність (креативність), є самостійним чинником, незалежним від інтелекту). Основним змістовним компонентом поняття креативність тут виступає мислення. В більш м'якому варіанті ця теорія свідчить, що між рівнем інтелекту і рівнем креативності є незначна кореляція. Найбільш розвинутою концепцією є теорія інтелектуального порогу.

3. Високий рівень розвитку інтелекту передбачає високий рівень творчих здібностей і навпаки. Творчого процесу як специфічної форми активності не існує [56].

Креативність розуміється як інтелектуальна обдарованість. Цю точку зору поділяли більшість фахівців у галузі інтелекту (Г. Айзенк, Д. Векслер, Р. Стернберг). Так, Г. Айзенк [54] зробив висновок про те, що креативність є компонентом загальної розумової обдарованості.

Дослідження, присвячені вивченню креативності, можна розділити на два напрями:

– перший з них складають дослідження, що базуються на концепції креативності як універсальній пізнавальній творчій здатності. Представники пізнавального напрямку досліджують взаємозв'язки між креативністю, інтелектом, когнітивними здібностями і реальними досягненнями. У цих роботах представлений, в основному, вплив інтелектуальних пізнавальних характеристик на здатність продукувати нові ідеї.

– інший напрям вивчає креативність з позиції своєрідності особистісних особливостей креативу. Багато експериментальних досліджень присвячено створенню портрета творчої особистості, виявленню властивих їй характеристик, визначенню особистісних, мотиваційних і соціокультурних корелятив креативності.

Підсумовуючи наведене вище, констатуємо: коло думок на феномен креативності є доволі розрізнене. В одних концепціях вона розглядається через призму дивергентного мислення, латерального мислення, інтелектуальної ініціативи, в інших – через широту асоціацій, які формуються в ході створення креативних продуктів, ще в інших – через вміння побачити новизну та перспективність цих продуктів.

Не зважаючи на значний інтерес до проблеми креативності, у вітчизняній педагогічній науці поки що ця категорія залишається остаточно не визначеною, існує значна кількість підходів до критеріїв креативності. У межах нашого дослідження під креативністю ми розуміємо особливу здатність відхилятися у мисленні від зразків, породжувати нові способи розв'язання проблемних ситуацій, знаходити оригінальні рішення, переживати радість успіху.

Серед характерологічних особливостей креативних дітей найбільш яскраво виділяються такі компоненти як: ухилення від шаблону, оригінальність, ініціативність, наполегливість, висока самоорганізація, працездатність вказує І. Льовіна [30, с. 64]. Серед основних компонентів креативності Л. Прохорова [47] виділяє готовність до здійснення творчої діяльності, готовність виконувати завдання з проблемними ситуаціями, невизначеності, яка в результаті взаємодії потенційних якостей особистості з соціальними умовами, може перетворитися в креативні здібності. Креативні здібності вона розглядає як комплекс індивідуально-психологічних особливостей особистості, що дозволяє їй успішно виконувати проблемні, творчі завдання в нестандартних ситуаціях, здатність і готовність до творчої діяльності. Таким чином, за Л. Прохоровою креативність включає в себе креативний потенціал і креативні здібності. При такому розумінні креативність включає як здібності (уміння), так і схильність (установки).

Таким чином, структуру креативності становлять: мотиваційна сфера (потреба в пізнавальній і творчої діяльності), психічні процеси (основу складають уява і творче мислення), якості особистості (для дошкільника важливо сформувати активність, допитливість, емпатію) [47].

Виділяючи креативні здібності в якості базового компонента креативності, ми спираємося на дослідження психолога Д. Богоявленської [5], яка акцентує увагу на значущості творчих (креативних) здібностей, пропонує розглядати останні, в свою чергу, у вигляді системи, в якій виділяє:

1. Когнітивну підсистему, що включає в себе розумові здібності; регуляторні процеси та інтелектуальну активність; когнітивний стиль та інтелектуальну активність.

2. Особистісні фактори (афективна сфера): мотив досягнень; рівень домагань; спрямованість особистості як фактор інтелектуальної активності; творчість і моральність.

3. Психофізіологічні кореляти інтелектуальної активності.

Виходячи з того, що креативні здібності визначають креативність особистості в цілому, Л. Пузеп [50] даний структурний компонент виділяє як основоположний, базовий і структуру креативності представляє таким чином, що у центрі ядро, яке утворюють креативні (творчі) здібності. Крім ядра (креативних здібностей), в структурі креативності особистості автор виділяє взаємопов'язані з ядром структурні компоненти, такі як креативна мотивація, креативна спрямованість, креативна установка, креативно-вольовий акт, креативна активність, рівень креативних домагань. Всі ці компоненти, виходячи із системного підходу, пов'язані з креативними здібностями особистості, а також пов'язані між собою.

Маємо можливість констатувати, що нині відсутнє єдине трактування поняття креативність. Існують різні підходи до розуміння формування і розвитку креативності: від думки про спонтанне становлення креативності до заперечення необхідності управління ним до визнання важливості розвитку і навчання за спеціально розробленою програмою. Основна увага в них спрямована на розробку питань, пов'язаних з розвитком творчих здібностей вихованців.

Аналізуючи структуру поняття креативність особистості, більшість авторів приходять до висновку, що це цілісне системне утворення, яке

представляє собою сукупність взаємопов'язаних структурних компонентів (креативних здібностей, креативної мотивації, креативної спрямованості, креативної установки, креативно-вольового акту, креативної активності, рівня креативних домагань), що визначає творчий характер діяльності людини, виявляється і розвивається в процесі цієї діяльності за допомогою включення механізмів розвитку креативності.

Отже, коло думок на феномен креативності є доволі розрізнене. В одних концепціях вона розглядається через призму дивергентного мислення, латерального мислення, інтелектуальної ініціативи, в інших – через широту асоціацій, які формуються в ході створення креативних продуктів, ще в інших – через вміння побачити новизну та перспективність цих продуктів.

У межах нашого дослідження креативність розглядається, як особлива здатність особистості породжувати незвичайні ідеї, відхилятися у мисленні від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації, що обумовлює прагнення розмірковувати, вербально комбінувати, висловлювати варіанти вирішення проблеми; виявлення перетворювальної активності дитини.

Таким чином, про сформованість креативності ми можемо судити, якщо їй притаманний певний рівень інтелектуального розвитку, мотивації до креативної діяльності вмінні створювати різноманітні нові форми об'єктів. Аналіз психологічної і педагогічної літератури засвідчив, що проблемі формування креативності на етапі дошкільного дитинства присвячено низку наукових досліджень.

1.2. Виховний потенціал центру розвитку дитини щодо формування креативності дітей старшого дошкільного віку

Діяльність центрів розвитку дитини регламентується законами України «Про освіту» (2017р.), «Про дошкільну освіту» (2001р.), «Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку» (2020 р.), іншими законодавчими актами, наказами МОН, центральних органів виконавчої влади, рішеннями місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, положенням про центр розвитку дитини та статутом центру [10; 14; 15; 16].

У державних документах вказується, що центр розвитку дитини є закладом освіти, в якому забезпечується фізичний, розумовий і психологічний розвиток, корекція фізичного та розумового розвитку, оздоровлення дітей віком від двох місяців до шести (семи) років, які відвідують інші заклади дошкільної освіти чи виховуються вдома.

Одним із основних завдань центрів розвитку дитини є підготовка дітей до навчання в школі, що будується на основі специфічних для дошкільного віку видах діяльності (ігровій, музичній тощо) з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей. Не можна не відзначити й соціальної значущості центрів – створення умов для ранньої соціалізації дітей [45].

Згідно положення про центр розвитку дитини така робота проводиться на базі закладів дошкільної та позашкільної освіти, закладів загальної середньої освіти, навчально-виховних комплексів у приміщеннях, які відповідають санітарно-гігієнічним нормам і правилам утримання, що регламентують роботу закладів дошкільної і позашкільної освіти, із забезпеченням безперешкодного доступу до центру осіб з обмеженими фізичними можливостями. При цьому враховуються соціально-економічні, національні, культурно-освітні і мовні потреби, наявність території для облаштування майданчиків, належної матеріально-технічної, навчально-методичної бази, кадрового забезпечення.

Найбільшого поширення набули центри розвитку дитини приватної форми власності, які є окремими закладами освіти та мають право надавати дошкільну освіту дітям у тих регіонах, де відсутні заклади дошкільної освіти.

В таких центрах розвитку дитини організовується робота клубів, секцій, гуртків, студій для дітей віком від чотирьох до шести (семи) років, а також консультаційних центрів для надання всебічної допомоги сім'ям, які виховують дітей вдома.

Основними завданнями центрів розвитку дитини є:

- забезпечення всебічного розвитку дітей дошкільного віку відповідно до їх нахилів, здібностей, індивідуальних психічних та фізичних особливостей;

- забезпечення ранньої соціальної адаптації дітей до умов закладу дошкільної освіти та готовності до шкільного навчання;

- надання комплексної педагогічної, психологічної допомоги дітям, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації;

- надання методичної і консультаційної допомоги сім'ям, залучення батьків до процесу виховання, навчання та реабілітації дитини;

- взаємодія з громадськими організаціями з метою сприяння всебічному розвитку дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку.

Центр проводить діяльність за такими основними напрямками:

- організація роботи груп з метою виконання вимог «Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти)» нової редакції (2021 р.) [3];

- соціальна адаптація дітей до умов закладу дошкільної освіти;

- організація роботи з підготовки дітей до шкільного навчання;

- проведення різних форм освітнього процесу (заняття в гуртках, секціях, студіях) для своєчасного виявлення, підтримки та розвитку природних нахилів і здібностей дітей;

- проведення серед населення роз'яснювальної роботи, спрямованої на розуміння проблем сімей, що виховують дітей, які потребують корекції

фізичного та розумового розвитку, виховання толерантного ставлення до таких дітей;

– надання педагогам та батькам кваліфікованої допомоги з питань розвитку, виховання, навчання, реабілітації та соціальної адаптації дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку;

– психолого-педагогічне обстеження дітей та вивчення їх оточення, розроблення індивідуального плану корекції розвитку дитини на основі індивідуальної реабілітаційної програми, здійснення системних психолого-педагогічних заходів з метою усунення відхилень у психофізичному розвитку та сприяння всебічному розвитку дитини;

– здійснення заходів, спрямованих на компенсацію втрачених функцій, формування психологічних новоутворень у дитини, яка потребує корекції розвитку, сприяння всебічному розвитку дитини в сім'ї, формування стосунків з членами родини та громади.

Відповідно до вимог «Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти)» нової редакції (2021 р.), у центрі можуть функціонувати:

– групи із забезпечення ранньої соціальної адаптації дітей до умов закладу дошкільної освіти для дітей віком від двох місяців до трьох років;

– групи підготовки до шкільного навчання для дітей віком від п'яти до шести (семи) років;

– групи художньо-естетичного, фізкультурно-оздоровчого, музичного спрямування для дітей віком від трьох до шести (семи) років;

– групи корекційного та реабілітаційного спрямування (надання послуг з корекційної, педагогічної, психологічної, медичної, соціальної реабілітації дітей, які потребують корекції розвитку, віком від двох до семи (восьми) років та ранньої допомоги для дітей віком від двох місяців до двох років).

З метою своєчасного виявлення, підтримки та розвитку природних нахилів і здібностей дітей центр організовує освітній процес за одним чи

кількома пріоритетними напрямами (художньо-естетичний, фізкультурно-оздоровчий, музичний).

З'ясовано, що виховання й навчання дитини в центрах розвитку є однією з необхідних умов успішного становлення особистості дитини дошкільного віку; сприятливим соціокультурним середовищем для підвищення рівня креативності дітей.

За визначенням Л. Покроєвої [45], центри розвитку дитини виконують ряд функцій, що обумовлені їх метою і завданнями: соціальна, оздоровча, освітня, культурно-розважальна, просвітницька.

Соціальна функція полягає у соціальній адаптації дитини до умов життя в суспільстві, виховання у неї ціннісного ставлення до природи, культури, людей, самого себе, а, крім того, в організації догляду за дітьми на час відсутності їхніх батьків. Соціальна функція включає в себе також соціальний захист дітей певної категорії, що мають хронічні психофізичні вади.

Оздоровча функція центру розвитку дитини традиційно забезпечується тим, що з моменту вступу до центру, дітей залучають до фізкультурних занять, загартовуючи процедур.

Освітня функція центру реалізується через систему організованої пізнавальної діяльності дітей у формі занять, спостережень, ігрової, трудової, музичної та художньо-естетичної діяльності, залучення дітей до мистецтва, у спілкуванні з дітьми та дорослими, а також у побутовій діяльності. Враховуючи необхідність засвоєння кожною дитиною дошкільного віку певного освітнього мінімуму *освітня функція центрів розвитку дитини є провідною.*

Культурно-розважальна функція полягає в організації змістовного дозвілля дітей, що досягається завдяки таким формам роботи: ранкам, святкам, театру, розвагам, які стали важливими засобами залучення дітей дошкільного віку до суспільного життя, українських національних традицій, культури та мистецтва [23].

Просвітницька функція центрів розвитку дитини реалізується у безпосередній роботі з батьками вихованців, здійснюється шляхом пропаганди

психолого-педагогічних знань, навчання їх методам та прийомам виховання дітей [45].

Відвідування дітьми старшого дошкільного віку центрів розвитку набуває дедалі більшої популярності, стаючи невід'ємною частиною освітнього процесу. Проблема своєчасного виявлення інтересів, здібностей і нахилів дітей, формування творчих засад уже з перших років життя дитини нині вкрай актуальна, а відтак, організація різноманітних гуртків у центрах розвитку набуває все більшої розповсюдженості [21].

Практика роботи центрів розвитку дитини показує, що в цій справі й досі зберігається певна неупорядкованість, а подеколи і спонтанність. Часом гурткові заняття, копіюють суто навчальні за змістом і за методикою проведення; а бо ж педагоги ототожнюють їх з індивідуальною роботою. Гуртками масово охоплюються всі вихованці без урахування їхніх реальних бажань, нахилів, уподобань. Подекуди гуртки запроваджують у центрах розвитку як обов'язкову форму работ із дітьми попри відсутність належних умов і реальної потреби, а от же, гурткові заняття проводяться формально, не досягаючи розвивально-виховної мети.

Успіх в організації роботи центрів розвитку передусім залежить від правильного розуміння її сутності та змісту. Різноманітні гуртки, «студії, секції» у центрах розвитку – є самостійною, додатковою організаційною формою освітнього процесу, метою якого є задоволення потреб, цікавості дитини до певного виду діяльності, розвиток її загальних та спеціальних здібностей, активізація дитячої творчості, своєчасне виявлення обдарованості.

Профільне спрямування гуртків може бути різним. Найбільш поширені в центрах розвитку дитини гуртки естетичного циклу (образотворчої діяльності, художньої праці, гри на музичних інструментах, хореографічні, вокальні, театральні); спортивні (гімнастика, акробатика, ритмічна гімнастика, плавання); іноземної мови та ін.

Художньо-естетична діяльність задовольняє гостру потребу дітей у самовиявленні і є одним із найулюбленіших занять. У цьому виді діяльності

дошкільники виявляють високу зацікавленість і, що важливо, невелику стомлюваність. Ці фактори позитивно впливають на емоційний стан, загальний психічний розвиток дитини і разом з тим ця діяльність – є засобом всебічного розвитку дитини. Організація художньої діяльності дошкільників є одним із засобів розвитку індивідуальних потенційних можливостей кожної дитини, формування творчих здібностей. Від того, наскільки сприятливими є умови для прояву дітьми нахилів до того чи іншого виду художньої діяльності, залежить можливість своєчасного виявлення і розвитку дитячих здібностей, формування елементів творчості.

У збагаченні дітей художніми враженнями вихователю допомагають картини, діафільми, друковані посібники, твори прикладного, декоративного мистецтва, фотоальбоми. Ця група матеріалів потребує обов'язкової участі дорослого на тому етапі, коли дітей знайомлять з ними. Навіть старші дошкільники не можуть самостійно сприймати особливості колориту, композиції, правильно визначати художню цінність предметів, що розглядаються. Крім того, дорослий, ознайомлюючи дітей з творами мистецтв, захоплююче розповідь про історію димківської іграшки, зверне увагу на багату уяву опішнянських і петриківських майстрів. Одночасно педагог викличе у дітей бажання самим створити щось красиве для себе та інших.

У старшому дошкільному віці, коли вже є певний багаж навичок художніх дій, у предметне середовище слід увести матеріали, які діти зможуть використовувати самостійно (мозаїка, музичні інструменти, різні види театру, матеріали для зображувальної діяльності, природний матеріал, маски-наголовники, елементи костюмів та декорації). Специфіка цього виду діяльності полягає в тому, що саме під час вправлення в художніх уміннях діти реалізують індивідуальні творчі задуми. Це необхідно враховувати в організації самостійної художньої діяльності дітей. Правильно спланувати види художньої діяльності дітей, підготувати необхідні матеріали вихователю допоможуть індивідуальні бесіди з дітьми [11].

Треба мати на увазі, що розвиток художніх, творчих здібностей дітей спирається на позитивне, захоплене ставлення до певного виду діяльності. Воно є показником та одночасно однією з умов виявлення й формування індивідуальних нахилів. Не менш важливим є налаштування дітей на якість кінцевого результату та повідомлення про те, де і як він буде використаний. Після того, як діти вибрали вид художньої діяльності за своїми інтересами, їх спонукають до творчого підходу її здійснення. Інтерес та схильність дітей до художньої діяльності педагог підтримує своїм ставленням до неї, вмінням бачити красу, захопленістю й майстерністю.

Серед принципів індивідуального підходу до дитини важливе місце посідає застосування заохочень. Для формування у дітей самоповаги, впевненості у своїх можливостях необхідно виявляти увагу і доброзичливість. Розв'язанню основного завдання – розвитку художньо-творчих здібностей – допомагає правильна оцінка вихователем результатів дитячої діяльності. На відміну від оцінки, що дається на заняттях, основний акцент тут робиться не на охайності, правильності використання технічних прийомів, а на наявності в роботі елементів нового, творчого початку [12].

Отже, перед педагогом стоїть завдання виявляти, підтримувати та розвивати нахили та здібності дітей, створювати умови для задоволення індивідуальних інтересів. При цьому він повинен уміло і тактовно керувати вибором та змістом художньої діяльності дошкільників, чуйно ставитись до наростків дитячої творчості. Важливим елементом розвитку індивідуальних здібностей дітей є умови, за яких задається загальний напрямок, узгодженість у діях вихователя та батьків. У сім'ї найперше здійснюється індивідуальний підхід до дитини, що прагне реалізувати свої нахили та інтереси. Тому педагог акцентує увагу батьків на необхідності збагачення естетичних вражень дітей, організації співпраці батьків і дитини, а також створення атмосфери, що стимулює її до творчої діяльності.

Прагнення дітей старшого дошкільного віку до художньої діяльності формується двома шляхами: по-перше, коли батьки свідомо впливають на

виникнення інтересу до прекрасного, на формування у дитини відповідних умінь та навичок, і, по-друге, коли дорослі своїм прикладом надихають малюка, спонукають брати участь у спільній діяльності. Поряд із такими культурними заходами доцільно організувати на базі центрів розвитку практикум для батьків із сучасних форм декоративних робіт: макраме, аплікація з природного матеріалу, аранжування літніх і зимових букетів. На таких практикумах учасники не тільки набудуть певних навичок, а й ознайомляться з матеріалами, необхідними для певного виду роботи, методами навчання дітей художніми вміннями. В таких сім'ях дорослі й діти виступають активними учасниками спільної художньої творчості. Велику радість і багатство вражень здатні принести дітям творчі виставки робіт, що виконані спільними зусиллями батьків і дітей. Роль гідів на таких виставках можуть виконувати самі діти.

Ефективність роботи центру розвитку значною мірою зумовлюється належним програмово-методичним забезпеченням. Робота кожного гуртка будується за авторською програмою, має узгоджуватися з освітньою програмою. Така програма гурткової роботи потребує експертної оцінки та затвердження. Фахову експертизу здійснюють фахівці відповідного профілю.

Останнім часом, гуртки раннього розвитку дитини набули поширення в закладах позашкільної освіти, які інколи об'єднуються в студії раннього розвитку дитини. Закон України «Про позашкільну освіту» (2017) дозволяє закладам позашкільної освіти працювати з дітьми з 3 років. У такому випадку робота проводиться згідно законодавчих і нормативних вимог, які діють у системі позашкільної освіти, звичайно з врахуванням специфіки виховання дітей дошкільного віку [22].

Аналізуючи проблему розвитку творчості дитини, О. Матюшкін вважає, що найбільш важливим структурним компонентом творчого потенціалу дитини є пізнавальна потреба, яка складає основу домінування пізнавальної мотивації і виявляється у більш високій сенситивності та новизні стимулу, новизни ситуації і відкриття нового [38].

На думку Т. Піроженко [44], фантазування і креативність згасають та знижуються у дітей старшого дошкільного віку. Таке явище фахівець пояснює тим, що з віком діти, привласнюючи соціально задані норми, неминуче стають реалістами, й основна причина полягає в тому, що прояв творчості у багатьох ситуаціях життєдіяльності дитини не здобуває особистісно-значущої цінності.

Творча діяльність, на думку В. Дружиніна [13] має певні етапи:

Перший – становлення «первинної креативності» як загальної творчої здібності або наслідування (копіювання готового) – настає наслідування значущого дорослого як креативного взірця (є основним механізмом розвитку креативності). Потрапляючи в нову ситуацію, дитина репродукує готовий спосіб дії, повторює його за дорослими задля бажаного результату.

Другий етап – творче наслідування внесення елементів новизни, прояв самодіяльності без внесення істотних змін у пропоновані іншими схему дій, зразок, ідею – перша заявка про себе, своє бажання самовияву. Саме на цій стадії дитина ознайомлюється з різними варіантами інноваційної діяльності, визначає свої переваги, відповідно до власних нахилів та вмінь.

Третій – репродуктивна творчість, уміння взяти за основу пропоновану схему ідею, але істотно переробити її, внести зміни, додати щось нове, своєрідне. Ця стратегія характерна для дошкільників-креативів;

Четвертий етап – справжня творчість, створення нового, адже створити оригінальну ідею можна лише на вершині свого креативного розвитку та в сфері своїх інтересів, здібностей.

Дж. Гілфорд та Е. Торенс [55], досліджуючи проблему креативності, виокремили ознаки, що притаманні творчості дітей: оригінальність, здатність по-новому нестандартно розв'язувати проблеми, що в дошкільному віці виявляється в ігровій та художній діяльності; семантична гнучкість – словесна гнучкість мислення виявляється у дітей як підвищена чутливість до мовлення як мовленнєва творчість – утворення нових слів; образна адаптивна гнучкість як найтипівіша форма прояву творчості в дошкільному віці – здатність дитини виділяти функції об'єкта таким чином, щоб побачити в ньому нові можливості.

За висновками І. Лернера [31], характерними ознаками креативності особистості дитини дошкільного віку є можливості й способи продукування ідей, зокрема, самостійне перенесення раніше засвоєних знань у нову ситуацію; віднаходження нових функцій предмета; виявлення проблеми у стандартній ситуації; бачення структури об'єкта; здатність до альтернативних рішень; комбінування раніше засвоєних способів діяльності з новими.

Творчі здобутки, зазначає Н. Гавриш [8], у будь-якій діяльності зумовлені певним рівнем компетентності, розвитком емоційно-чуттєвої сфери. Творчість пов'язана із самостійно народженим оригінальним задумом, добиранням оригінальних засобів його реалізації та створенням нового унікального творчого продукту, й участь мовлення в цьому процесі, незалежно від змісту і предмета творчої діяльності, величезна.

На думку Т. Поніманської, ознакою креативності є притаманна діяльності дитини емоційність, прагнення шукати й багато разів апробувати та отримувати втіху набагато більшу від процесу, аніж від результату. У старшому дошкільному віці основним структурним компонентом творчого розвитку дитини стає проблемність, яка забезпечує постійний потяг дитини до нового та виявляється у пошуку невідповідностей та суперечностей у власній постановці нових запитань і проблем. Виділяючи різні аспекти творчості дітей, фахівці висловлюють спільну думку про синкретизм (поєднання або злиття несумісних і не порівнюваних образів мислення та поглядів) як особливу її властивість – дитина набуває нового особистісного досвіду [20].

Таким чином, розвиток особистості дитини дошкільного віку пов'язана зі зміною його ставлення до навколишнього світу та самого себе; кожна зміна виступає новим етапом у розвитку його свідомості та самосвідомості. Наявність самосвідомості й саморегуляції поведінки є показником становлення в дітей уже на етапі дошкільного дитинства елементарних форм «Я-концепції». За висновками фахівців, процес творчого самовираження дошкільника пов'язаний з розвитком самосвідомості.

Особливості зазначеного вікового періоду полягають у надзвичайній сприйнятливості дитини до творчості, високому рівні спостережливості, уяви, фантазії, чутливості до мови, що є основою для реалізації креативності дітей у різних видах діяльності [7]. Науковцями підкреслюється думка про синкретичність дитячої творчості, яка у старшому дошкільному віці хоч і виокремлюється в певні види художньо-творчої діяльності, але все ж таки зберігає міцний взаємозв'язок.

Методологічною основою більшості досліджень дитячої творчості є теорія креативного інтелекту. Сутність її полягає в тому, що на основі факторного аналізу були виділені окремі чинники креативності, які, є загальними для дітей і дорослих та характеризують будь-які форми продуктивної діяльності. Дослідження про вплив соціального оточення на розвиток креативності, призвели до таких висновків: характер культури впливає на тип креативності і на процес її розвитку; розвиток креативності не визначається генетично, а залежить від тієї культури, в якій виховується дитина; не існує закону безперервності у розвитку креативності.

Розглядаючи креативність як особистісну якість, слід зазначити, що вона як онтогенетичне утворення виникає і вдосконалюється через активну взаємодію дитини з навколишнім середовищем. Зовнішні умови у вигляді загальнолюдського досвіду, опосередковуючись внутрішніми умовами розвитку, впливають на всю глибину індивідуальних творчих особливостей особистості. В онтогенезі креативність розвивається від елементарних до найскладніших форм якісного перетворення особистості.

Гармонійний творчий розвиток дітей дошкільного віку неможливий без тісної взаємодії з родинами вихованців. Батьки вихованців є активними учасниками освітнього процесу. Дієвими формами роботи з батьками є: лекторій «Сім'я», батьківські збори, тематичні консультації педагогів, майстер-класи з флористики, декоративно-ужиткового мистецтва, зустріч з лікарями, фахівцями природоохоронних установ, відкриті заняття, свята; соціально-

освітні проекти, спільне проведення екскурсій, трудових акцій, виставок, свят, конкурсів.

Отже, можемо констатувати, що навчання та виховання дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини та в гуртках і студіях є однією з умов успішного становлення особистості; вони є сприятливим розвивальним середовищем для формування креативності дітей старшого дошкільного віку.

1.3. Обґрунтування педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини

Кожен віковий період має свою особливу цінність, свій потенціал розвитку, своє значення у забезпеченні переходу на наступний віковий етап. Педагогічна діяльність в руслі такого збагачення передбачає не тільки прискорення розвитку дитини за допомогою навчання, а розширення його можливостей саме в дошкільних сферах життєдіяльності, однією з яких є креативність.

Обґрунтування педагогічних умов розуміються нами, як обставини процесу навчання і виховання та забезпечують досягнення заздалегідь поставлених цілей. На нашу думку педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічного управління та матеріально-просторового середовища, що забезпечують успішне розв'язання поставлених завдань.

Ряд авторів вважають, що базовою умовою для формування креативності у старшому дошкільному віці є формування таких особистісних якостей як готовність долати перешкоди, мати гідну мету, вміння планувати дії і діяльність, домагатися її здійснення. На думку А. Маслоу [18], без саморегуляції і самоактуалізації в навчанні та вихованні творчі здібності

можуть знижуватися. Необхідною умовою творчого посилення себе є безумовне позитивне прийняття свого «Я».

Зазначимо, що основною умовою, за якої формування креативності здійснюється це цілеспрямований, комплексний, особистісний розвиток, а також навчання, і до того ж, навчання розвиваюче, побудоване на принципі активності. Умовою розвитку творчої особистості, її здібностей є навчання, побудоване за принципом розвитку. У психології підхід до проблеми розвивального навчання був сформульований Д. Ніколенко [19], на основі положення про те, що навчання веде за собою розвиток. У психологічному аспекті – це формування якісно нових форм психічної діяльності. Розвиваюче навчання добудовує відсутні ланки психіки, необхідні для будь-якої діяльності, в тому числі навчальної, творчої.

У такому контексті особливо значущими є роботи І. Якиманської [53] про функції особистісно-орієнтованого навчання, що має змінити спрямованість педагогічних впливів: не від дорослого до дитини, а навпаки, від дитини до дорослого.

Формування креативності розглядалося у нашому дослідженні як пошук узагальненої побудови організованої дорослими діяльності, загальних принципів способу організації взаємодії з дітьми. При проведенні занять з дітьми наша увага спрямовувалася на виконання проблемних завдань, що зустрічаються в багатьох видах діяльності, у тому числі в повсякденній поведінці. Тому, розглядаючи педагогічні умови, що сприяють формуванню креативності дітей старшого дошкільного віку, ми будемо говорити про умови організації видів діяльності, способи взаємодії педагога з дитиною.

У наукових дослідженнях авторами розглядаються різні умови формування креативності дітей дошкільного віку. Так, дослідження М. Мішечкіна [39] і В. Моляко [40] показали, що основною умовою формування креативності є особистісний розвиток дитини в середовищі, що володіє високим ступенем невизначеності і багатоваріантності в плані багатства

можливостей. Невизначеність стимулює творчий пошук, а багатоваріантність забезпечує можливість знаходження творчого рішення.

Значущим для нас є принципове концептуальне положення О. Савченко [52], згідно з яким навчання виховує, але значно глибше, систематичніше виховує організація життєдіяльності дитини. Це поле впорядкованої свободи дитини, коли її виховують вільною, але з почуттям відповідальності.

Як зазначала М. Монтесорі [41], найважливішою передумовою розкриття дитиною внутрішнього світу є її вільна, самостійна діяльність у створеному дорослим середовищі. На думку вченої, призначення дорослого полягає в тому, щоб «допомогти душі, яка розпочинає свій власний життєвий шлях, жити власними силами». Тобто дорослому відведено роль опосередкованого учасника, організатора розвивального середовища, яке сприятиме активності кожної дитини, стимулюватиме прояви творчої ініціативи.

На думку Т. Ткачук [36], рівневі структурування розвивального середовища обумовлює розвиток зростаючої особистості, закладений у ній спосіб пізнання, переживання, перетворення, самостійно вибраний дитиною, забезпечує прояви її здібностей, творчості та сприяє саморозвитку. Саме це робить середовище таким, що розвивається і, водночас, сприяє розвитку дитини. На думку І. Беха, «провідна виховна позиція має передбачати створення такого соціокультурного середовища, яке забезпечило б оптимальні можливості самовираження вихованця, його самоутвердження, прояву його таланту [4, с. 33].

У результаті теоретичного аналізу наукової літератури за проблемою дослідження було *визначено педагогічні умови*, а саме:

1. Спрямуванні змісту практичної діяльності вихованців на розвиток креативних здібностей (впровадження в освітній процес завдань творчого характеру);

2. Підвищення компетентності педагогів центрів розвитку дитини та батьків вихованців з проблеми формування креативності у старших дошкільників.

Вищевикладене відображено на рисунку 1.1.

Реалізація першої умови – *спрямуванні змісту практичної діяльності вихованців на розвиток креативних здібностей (впровадження в освітній процес завдань творчого характеру)*.

Рис.1.1. Педагогічні умови формування креативності дітей старшого дошкільного віку.

Здатність до творчості як особистісна якість, за словами В. Дружиніна, актуалізується лише тоді, коли це дозволяє середовище, для її розвитку необхідні такі умови: відсутність взірця регламентованої поведінки; наявність позитивного взірця творчої поведінки; створення умов для творчої активності; соціальне схвалення, підтримка навколишніми творчої активності особистості, яка зростає [13].

Опираючись на наукові положення провідних фахівців щодо створення розвивального середовища, було визначено, що саме завдяки сприятливим умовам у дошкільників виникає потреба та здатність у соціально схвалюваній формі виразити своє «Я», виявити креативність у продуктивній діяльності.

Задля розвитку креативності дитини педагог має порушити стереотипи, має намагатися зберегти природну здібність зростаючої особистості до креативності, допомогти дитині виявити себе, освоїти нові творчі дії, оволодіти засобами виразності у художньо-творчому процесі, використовуючи для цього спеціальні форми та методи.

Особливим засобом творчого самовираження дитини дошкільного віку є гра, підтвердженням чого є думка проте, що гра як вид творчої активності найбільш розкриває сутність дитини – дитина діє вільно, незалежно від зовнішньої регламентації, в ігрових діях, положеннях, формах дошкільник виявляє індивідуальність; гра виникає відповідно до індивідуальних інтересів та відбувається за самостійним задумом, завдяки чому відображаються дитячі враження; саме у процесі гри якість інтелекту переходить в особистісну якість, розвивається здібність ставити нові завдання і шукати принципово нові шляхи їх вирішення, здатність узагальнювати типові образи, перетворювати їх – що є передумовою творчого самовираження дитини; гра створює найсприятливіші умови для творчості й самовияву кожною дитиною свого внутрішнього світу: дитяча гра найбільше подібна до творчості митця; у грі дитина визначає спорідненість із багатьма явищами довкілля і якоюсь мірою актуалізує, випробовує на практиці універсальність своєї власної особистісної сутності; гра як вид творчої активності найбільш наближає особистість до ідеалу цілісності,

розкриває її свободу; «чуттєвість до нового досвіду», здатність створювати узагальнені типові образи, подумки перетворити їх – це є передумовою творчого самовираження дитини; виникає відповідно до індивідуальних інтересів дітей та здійснюється за їх власним задумом, у якому і висвітлюються враження дітей.

За висновками Л. Масол [37, с. 5], гра – це не імітація життя, а саме життя, це насамперед творча дія, вона розгортається немовби не в реальному просторі, а у світі символічних значень, живої фантазії. Природа гри синкретична і міфологічна, що відповідає характеру мислення дитини, яка сприймає світ цілісно, не розділяючи реальне і «придумане». Автор зазначає, що ігри виробляють у дітей «рефлекс свободи», адже рішення приймають самостійно, шляхом природного пізнання – інтуїтивного відкриття. На заняттях імітаційно-ігрового типу діти вчаться через стосунки, контакти, тому в них формується почуття співпричетності й співпереживання, так гра стає справжньою школою соціального досвіду, соціалізації.

Отже, можна простежити інтегративний взаємозв'язок між розвитком особистості дитини, її ігровою діяльністю та передумовами розвитку креативності дитини. Особливе значення має залучення дошкільників у процесі життєдіяльності до художньо-ігрової діяльності, актуальним принципом організації якої є самостійна активність дитини, як прояв власних здібностей та можливостей, що виражаються у створенні звукових, рухових, емоційно-образних композицій. Орієнтація педагога на творчу індивідуальність дитини, її позицію як суб'єкта діяльності в грі стимулює розвиток таких особистісних якостей, як потреби виразити себе, креативності, і приводить до того, що дитина відчуває свою неформальну участь, перебуває у пошуку засобів, найбільш адекватних для передавання власних почуттів, емоцій, настрою, пов'язаних зі сприйманням художніх образів.

Важливою умовою розвитку творчого самовираження є синтез мистецтв як засіб активізації прагнення дитини творчо виразити себе. За висновками фахівців, тенденція до синтезу мистецтв визначається наявністю загальних

закономірностей художнього мислення і зв'язком різних мистецтв один із одним та реальним життям. Об'єднувальним чинником є художній образ, що включає такі універсальні компоненти, як відповідність форми змісту, композиційній особливості, художня мова твору.

Наступна умова – *підвищення компетентності педагогів центрів розвитку дитини та батьків вихованців з проблеми формування креативності у старших дошкільників*. Дитина потребує постійної корекції своєї поведінки дорослим шляхом оцінки, відсутність оцінювання є недопустимою, воно необхідне для оптимізації педагогічного процесу. Вивчення робіт В. Антонішиної [1, с. 55] і Н. Гавриш [9] дало змогу виявити вплив кожного виду оцінок на особистість дошкільника. За словами фахівців, позитивна оцінка викликає в дитини почуття емоційного благополуччя, радісного переживання відповідності своєї поведінки, що є важливим для особистості дитини.

За А. Богуш [6], сприятливою умовою для формування адекватної самооцінки є точна аргументована оцінка діяльності, поведінки дитини дорослими. Відтак, почуття власної гідності потрібно підтримувати й розвивати, створюючи ситуації успіху в процесі різних видів діяльності. Для дітей іще характерною є завищена самооцінка як своєрідний захисний механізм підтримки позитивного ставлення до себе. У старших дошкільників розвивається почуття власної гідності, що виявляється в умінні дитини зберігати певну дистанцію між собою й однолітками та дорослими, які її оточують, відстоювати свою позицію у спільній діяльності. Власне, гідність виступає як якість особистості, котра потребує підтримки дорослими.

Як зазначав Р. Шакуров: «Користуючись словом для оцінки особистості дитини, ми емоційно на неї впливаємо не тільки вираженням свого особистого ставлення, але й спираємося на загальний оцінювальний зміст слова, який сформувався у процесі взаємостосунків дитини з іншими людьми». Надмірна похвала викликає емоційну адаптацію і перестає бути ефективною, зокрема такі схвалення, як «молодець», «хороший», котрі не адресовані конкретним вчинкам та якостям, це привчає дитину «переживати» тільки своє особисте «Я», не

звертаючи уваги на свої вчинки, розвиває нічим не підкріплене почуття гордості, виробляє навички здійснювати хороші вчинки лише заради отримання похвали.

Сім'я і заклад дошкільної освіти – дві виховні інституції, кожна з яких по-своєму дає дитині соціальний досвід, але тільки у взаємодії один із одним, співпраці вони створюють оптимальні умови для розвитку особистості дитини. Особливе значення в житті дошкільника належить батькам, оскільки важливу роль у формуванні особистості дитини на ранніх етапах онтогенезу відіграє механізм наслідування передусім людей, у контактах з якими вони відчують свою спорідненість, фізичне та емоційне благополуччя [17].

Підкреслюючи значущість дорослого для дитини, В. Слободчиков зазначив: «щоб забезпечити дитині умови для здорового і повноцінного життя, необхідна доросла людина... Дитинству притаманне прагнення до доповнення, потреба і здатність до освоєння буття. Потреба у співробітництві з дорослими виникає ще в ранньому дитинстві, коли дорослий цілком забезпечує усі життєві потреби дитини. У будь-якій оцінці для дитини важливою є увага з боку дорослого. У ранньому віці дитина ще не розуміє звернених до неї слів, не виділяє самого змісту оцінки, але є чутливою до емоційного ставлення дорослих [35].

У дослідженні Н. Портницької [46] наслідування значущих для дитини дорослих є механізмом формування у дитини самосвідомості та самооцінки, оскільки наслідуючи, аналізуючи дії інших, дитина пізнає не лише навколишній світ, але й саму себе, свої можливості, будує власне бачення світу, включається до системи соціальних стосунків. У дитини з перших днів життя з'являється потреба в любові, відчуття потрібності іншим, яка є необхідною умовою особистісного розвитку. Цю потребу, за словами автора, задовольняють через вербальне і невербальне спілкування, суть якого полягає у привітному погляді, ласкавих дотиках, прямих висловлюваннях: «Як добре, що ти є на світі», «Я рада тебе бачити». Доброзичливе ставлення до дитини в родині стає тим фундаментом, на якому вибудовується інтерес до довкілля, формуються

конструктивні соціальні контакти, позитивна самооцінка дитини. Центральним принципом устанавлення такого ставлення є принцип безумовного прийняття дитини.

Таким чином, у атмосфері, коли дитина відчуває переважно позитивні почуття щодо себе, свою значущість для дорослих – у неї формується позитивне само ставлення, яке породжує творчу активність, прагнення заявити про себе, зміцнює потенційні можливості, саме тому важливим моментом у розвитку творчого самовираження є гармонізація дитячо-батьківських взаємин. Із огляду на зазначене, організація виховного процесу потребує, передовсім створення атмосфери безпеки і взаєморозуміння, підтримки та прийняття зростаючій особистості.

Дослідження показали, що для дітей старшого дошкільного віку вирішальне значення у формуванні пізнавальних інтересів має спосіб подачі нових знань. Основою розвитку креативності в нашому дослідженні є пізнавальні заняття, орієнтовані на пізнання, що розглядається нами як спільний пошук знання. Основним засобом роботи з дітьми є організований педагогом пошук. Знання не даються дітям у готовому вигляді, педагог навчає дітей знаходити істину, робити самостійні відкриття. Коли діти задають питання, педагог запрошує їх до міркування, з'ясовує, що вони самі про це думають, за допомогою питань підводить до того, щоб діти самі знайшли відповідь.

Одним з важливих напрямів у формуванні креативності дітей старшого дошкільного віку є формування якостей творчої особистості, включених в структуру креативності: допитливості, активності, емпатії. Емпатія (співпереживання) – розуміння емоційного стану. Розрізняють емоційну емпатію, засновану на механізмах проєкції і наслідування моторним та афективним реакціям іншої людини; когнітивну емпатію, що базується на інтелектуальних процесах (порівняння, аналогія), і предикативну емпатію, яка виявляється як здатність людини пророкувати афективні реакції іншого в конкретних ситуаціях. В якості особливих форм емпатії виділяють

співпереживання – переживання суб'єктом тих же емоційних станів, які відчуває інша людина, через ототожнення з ним, і співчуття – переживання власних емоційних станів із приводу почуттів іншої [43].

Крім цього, передбачалося виконання таких завдань, як: формування незалежності мислення, тобто вміння знаходити власне рішення, оригінальні відповіді, відкрито висловлювати сміливі ідеї та гіпотези, захищаючи та аргументовано відстоюючи власну думку; розвиток цілеспрямованості та наполегливості при пошуку рішення проблем; прагнення доводити розпочату справу до кінця; формування вміння приймати критику без образ, а також здатності бачити недоліки у власних судженнях і оцінках, висловлювати критику на адресу інших людей з позитивних позицій, з бажанням допомогти; розвиток вміння співчувати, співпереживати людям, тваринам, рослинам, предметам, які нас оточують.

Всі зазначені завдання були взаємопов'язані і виконувалися комплексно на кожному занятті. Завдання конкретизувалися в залежності від рівня розвитку і підготовленості дітей, їх індивідуальних особливостей. Заняття носили інтегрований характер, найтіснішим чином вони були пов'язані з дитячими видами діяльності (грою, експериментуванням). Це дозволяло зробити процес пізнання та розвитку ненав'язливим, цікавим, природним, а головне, більш продуктивним. Розвиток дитини відбувався у різних видах діяльності. Основні з них були: гра, навчання, спілкування, праця. Вони утворювали цілісну систему освітнього процесу в центрі розвитку дитини.

У нашому дослідженні обов'язковим компонентом гри було спілкування, воно задовольняло потребу дітей в комунікації. Входження у гру від самого її початку було своєрідним діалогом з партнером або учасниками ігрового спілкування. Ігрове дійство було своєрідною школою спілкування, де правило взаєморозуміння і розуміння дій партнера.

За своїм змістом ігри, які ми використовували, були органічно пов'язані з життям, працею і поведінкою дорослих членів суспільства. Сюжети ігор були дуже різноманітні й відображали реальні умови життя дитини. Вони

змінювалися залежно від конкретних умов життя дитини, від входження дитини в навколишню реальність, її кола спілкування. Діти дошкільного віку ще не мають розвинених здатностей самоорганізації. Завданням педагога було організувати ігри за певними правилами, які передбачали самоорганізацію дітей, враховували їх вікові особливості. Наголошувалося, що не слід прагнути до одночасного залучення до гри великої кількості дітей. Набагато ефективніше і цікавіше проходять дидактичні ігри в невеликих дитячих колективах.

В процесі проведення ігор педагогу належала важлива роль. Йому потрібно було спостерігати, як внутрішньо організовані діти, як вони відносяться один до одного, оцінювати рівень їхніх навичок суспільного життя, моральні якості і навички поведінки. Необхідно було, щоб в очах дітей педагог завжди був авторитетною особою. Він мав знати безліч різноманітних ігрових вправ, вміти їх організувати. Наприклад, знати оригінальні лічилки, народні, і авторські дидактичні рухливі ігри та ігри-забави [11].

Педагог вносив у життя дітей новий ігровий досвід, він навчав дітей грати в нові дидактичні, народні, рухливі ігри: «Котик і миші», «Більбоке». Педагог давав оцінку учасникам ігор. Він висловлював оцінку по-дружньому, уникав тону настанови, наказу, моралізування. Педагог має дотримуватися демократичного стилю спілкування, який давав дітям право вибору – в яку гру грати, з ким, яку роль виконувати.

Процес спілкування на заняттях супроводжувався лише позитивними емоціями: радість нового знання, радість відкриття, радість творчості, задоволеність похвалою. Іноді все-таки виникали ситуації, коли поряд зі схваленням педагога була необхідна і об'єктивна критична оцінка результатів дитячої діяльності з метою демонстрації недоліків або корекції поведінки. У цьому випадку розігрувався діалог з казковим героєм, в процесі якого він висловлював необхідну критику щодо тих чи інших проявів поведінки дітей, але це були не їх особистісні якості. Виключалася образа на дітей за порушення правил спілкування, поведінки. Важливо було, що в цей час педагог, розігруючи свою роль в діалозі з казковим героєм, був на стороні вихованців,

тим самим, зберігаючи сприятливу для позитивного розвитку дитини психологічну ситуацію. Від заняття до заняття потреба в спілкуванні з дорослими зазнавала якісних змін: основним мотивом спілкування все частіше виступало прагнення отримати нову інформацію, обговорити будь-яке явище чи подію. Поступово найбільш значущою ставала пізнавальна потреба. Провідним мотивом цих занять було бажання дізнатися щось нове, цікаве.

Поряд з пізнавальною, в старшому дошкільному віці проявляється і потреба в творчості. Її роль особливо велика в розвитку креативності дитини. Педагоги завжди всіляко стимулювати у дітей творчі мотиви діяльності. Нами враховувалися думки психологів про те, що в процесі одного заняття розумова діяльність дітей спонукається найчастіше кількома мотивами одночасно. Важливо серед різноманіття мотивів вибрати той основний, опора на який забезпечить продуктивне керівництво діяльністю дітей.

Організовуючи заняття з вихованцями ми завжди пам'ятали, що знання і вміння, засвоєні без бажання та інтересу, не забарвлені власним позитивним ставленням, не можуть стати активним надбанням дитини. Емоційний настрій протягом усього заняття підтримував і стимулював пізнавальну активність дітей, що в свою чергу сприяло формуванню креативності.

У дітей була яскраво виражена потреба в неодноразовому проживанні ситуації. Тому ми прагнули до того, щоб проведені заняття були пов'язані між собою сюжетною послідовністю, причому повороти сюжетних ліній часто діти вигадували самостійно. Педагогу завжди важливо було вчасно підхопити ідею, допомогти дітям в її реалізації. У цьому випадку дуже важлива педагогічна імпровізація – здатність педагога швидко і правильно оцінювати ситуацію, спрямовувати події в інше русло. У ході проведення занять виникало безліч незапланованих ситуацій, що виходили за рамки раніше продуманого сюжету. Способи і логіка міркування дітей регулювалися педагогом, не порушуючи логіки їх міркувань. Діти пропонували різні варіанти. Вони могли бути найнеймовірнішими. Тому з них вибирався найбільш реалістичний.

Педагог мав уміло керувати ходом міркування, спрямовуючи думки дітей у потрібне русло (за одну ідею просто похвалити, подякувати, а іншу – розвивати додатковими запитаннями і довести її до логічного завершення). Такий підхід до проведення занять дозволяє в істотно підвищити його виховну ефективність. Проводячи заняття, об'єднані тематично або загальним сюжетом, важливо було не забувати, що одноманітність інформації і способів дії швидко викликають нудьгу, знижують творчу активність, тому слід було постійно змінювати завдання, урізноманітнювати зміст [12].

Як показали результати роботи, заняття з розвитку уяви, нестандартного мислення звільняють дітей від психічної інерції, розкріпачують їх, вселяють їм впевненість у своїх силах, що може іноді привести до завищення самооцінки, а також до розвитку негативних якостей – зазнайства, зарозумілості, різкості і навіть брутальності по відношенню до однолітків, батьків. Тому в процесі всіх занять червоною ниткою проходили завдання формування культури спілкування, поведінки, щоб дитина опанувала мистецтвом встановлення та підтримання контакту з оточуючими його людьми. На кожному занятті діти вчилися не тільки правильно висловлювати свої думки, але і встановлювати гармонійні стосунки з однолітками: не перебивати того хто говорить, терпляче вислуховувати товариша, розмовляти один з одним у привітній формі; вміти утримуватися від недоречних слів, дій, чемно висловлювати критичні зауваження, вміти приймати критику без образ. Підчас проведення занять ми широко використовували ігрові прийоми, літературні твори, рольових ігор, вирішення етичних завдань.

Діяльність педагога у процесі роботи з дітьми дошкільного віку максимально переплітаються. Це особливо важливо в даний період розвитку, коли формуються основні психічні процеси. На цьому етапі важливо було створити відповідні умови для повноцінного розвитку вікових новоутворень дітей. Це завдання вирішувалося спільно з педагогом і психологом, спираючись на попередні досягнення дитини і на її вікові та індивідуальні її особливості.

Співпраця педагога і психолога дозволяла створити оптимальні умови для загального розвитку особистості дитини і формування її креативності [34].

З метою удосконалення підготовки педагогів центрів розвитку дитини та батьків до формування креативності у вихованців ми проводили інформаційно-методичну роботу, спрямовану на удосконалення програм, змісту, форм, методів педагогічної діяльності. Ця робота здійснювалася відповідно до статуту закладу і була спрямована на удосконалення освітньої діяльності в самому центрі розвитку дитини. Головним було завдання задовольнити потреби працівників центрів розвитку дитини у професійному самовдосконаленні. Основними принципами організації підготовки педагогів центрів розвитку дитини до формування креативності у старших дошкільників були:

1. Відповідність підготовки педагогів сучасному замовленню держави до виховання підростаючого покоління.

2. Науковість, що вимагає знання сучасних теоретико-методологічних основ розвитку вітчизняної та зарубіжної педагогіки, психології, соціології з питань виховання дітей дошкільного віку.

3. Системність, що сприяє відпрацюванню мети, завдань, змісту, форм, методів формування креативності як цілісної системи педагогічної діяльності.

4. Творчий характер, що обумовлює максимальну активізацію діяльності педагогів.

5. Конкретність, що вимагає врахування особливостей центру, його регіону, типу, завдань та програм навчання.

6. Оперативність, гнучкість, мобільність у врахуванні сучасних вимог до розвитку дошкільної освіти.

7. Колективний характер, що вимагає поєднання зусиль всіх членів педагогічного колективу [51].

Поставивши собі за мету удосконалити рівень підготовленості педагогічних працівників центрів розвитку дитини та батьків вихованців до формування креативності у дітей старшого дошкільного віку, ми намагалися проводити цю роботу: системно, враховуючи нові досягнення педагогічної

науки і передової педагогічної практики; обґрунтовано, із застосуванням аналізу стану справ, визначенням актуальних проблем удосконалення освітнього процесу, мобілізуючи творчу реалізацію сучасних завдань, поставлених перед педагогічною громадськістю дошкільної освіти [28].

На семінарах обговорювалися теми: «Що таке креативність?», «Ігри для розвитку креативності», «Учимо дитину творчо мислити», «Вікові особливості старшого дошкільного віку», «Особливості формування креативності у дитини старшого дошкільного віку», «Фактори формування креативності у старших дошкільників в центрах розвитку дитини», «Інтегровані заняття як засіб формування креативності дитини». Також проводилися майстер-класи занять з формування креативності (Додаток Ж). Педагогів було ознайомлено із змістом навчальної програми з формування креативності дітей старшого дошкільного віку.

Вивчення сім'ї вихованця – складне завдання, що потребує аналізу й спостереження явищ і фактів, на основі чого вибудовується загальне враження про батьків вихованця, особливості виховного впливу сім'ї на дитину – фактичної інформації, котра і має бути покладена в основу загальної характеристики сім'ї. У нашій роботі складання таких характеристик надавало нам допомогу в подальшому проведенні поглибленого педагогічного аналізу, основними функціями якого є: позитивно-теоретична (співвідношення дій педагога з вимогами педагогічної теорії, умов, що забезпечують успішне формування креативності вихованців); творча (обґрунтування причин, труднощів і недоліків, які виникають і заважають досягненню бажаних результатів); практично-дійова, яка полягає в повторенні та вдосконаленні позитивних зразків дій відповідно конкретних умов [27].

Зважаючи на існуючі в педагогічній літературі рекомендації, вивчення сім'ї вихованця передбачала збір даних про: структуру сім'ї; батьків; житлові та матеріальні умови; ставлення дорослих до виховання дітей; педагогічна активність батьків; стиль взаємин між батьками; ставлення батьків до дітей;

ставлення дітей до батьків; взаємини між дітьми в сім'ї; організація в сім'ї вільного часу (захоплення, улюблені справи).

Одним з основних завдань роботи з батьками була підготовка їх до надання дітям допомоги в розвитку творчих здібностей. Для цього в експериментальних групах організовувалися спеціальні заняття з батьками вихованців. Спираючись на рівень педагогічних знань батьків, робота з ними проводилася на засадах поєднання масових, групових та індивідуальних форм її організації [2, с. 188].

З батьками було проведено такі бесіди: «Дорослий у вихованні креативної дитини», «Як навчити дитину творчо мислити?». Піднімалися питання: роль сім'ї у формуванні креативності дітей, завдання батьківського виховання, помилки та техніки позитивного спілкування батьків з дитиною.

Також батьків залучали до гри «Чи добре ми знаємо свою дитину?», «Поради поштою»; тренінгів: «Як розуміти свою дитину», «Як казки впливають на життя дитини». З батьками проводилися тести «Чи відкриті Ви новому?», «Наскільки ви креативна людина», «Ваші творчі здібності», «Чи вмієте ви мислити творчо?». На основі аналізу дитячих робіт розроблялися бесіди з батьками. Це активізувало батьків, вони виявляли зацікавленість, ставили запитання, висловлювали власні думки. На закінчення таких зустрічей обов'язково підводилися підсумки, давалися рекомендації, які батьки могли використати у власній сім'ї.

Отже, обґрунтуванні педагогічні умови формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини послужили чинником розвитку установки на творчість, емоційної сприйнятливості, уяви, самостійних способів дії. Основне завдання дослідження було спрямоване на розвиток внутрішнього світу дитини і самостійних творчих способів виконання завдань.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретичних основ та педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини дає можливість зробити наступні висновки:

1. Охарактеризовано креативність як педагогічну категорію в сучасній науковій парадигмі, а саме уточнено сутність поняття «креативність», яка визначається нами як особлива здатність особистості породжувати незвичайні ідеї, відхилятися у мисленні від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації, що обумовлює прагнення розмірковувати, вербально комбінувати, висловлювати варіанти вирішення проблеми; виявлення перетворювальної активності дитини.

2. Визначено виховний потенціал центру розвитку дитини щодо формування креативності дітей старшого дошкільного віку. У державних документах вказується, що центр розвитку дитини є закладом освіти, в якому забезпечується фізичний, розумовий і психологічний розвиток, корекція фізичного та розумового розвитку, оздоровлення дітей віком від двох місяців до шести (семи) років, які відвідують інші заклади дошкільної освіти чи виховуються вдома. Одним із основних завдань центрів розвитку дитини є підготовка дітей до навчання в школі, що будується на основі специфічних для дошкільного віку видів діяльності (ігровій, музичній тощо) з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей.

3. Виявлено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини, а саме: спрямуванні змісту практичної діяльності вихованців на розвиток креативних здібностей (впровадження в освітній процес завдань творчого характеру), підвищення компетентності педагогів центрів розвитку дитини та батьків вихованців з проблеми формування креативності дітей старшого дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЦЕНТРАХ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

2.1. Констатувальне критеріально-рівневе оцінювання сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку

Відповідно до виявлених на попередньому етапі нашого дослідження теоретичних основ вважається, що критерії – це якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкта, які дають можливість судити про його стан і рівень функціонування і розвитку. Показники – це кількісні, або якісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкта, тобто міра сформованості того чи іншого критерію. Критерії повинні розкриватися через ряд показників, у міру прояву яких можна судити про більшу чи меншу міру вираженості даного критерію. Стосовно до нашого дослідження, під критерієм розвитку креативності ми будемо розуміти зміни в якостях, властивостях даного феномена в цілому, а під показниками – зміни якостей, властивостей креативності. Як вже зазначалося раніше, проблема формування креативності є однією з найбільш складних в психолого-педагогічній науці, що пов'язано, насамперед, з неоднозначністю розуміння феномена креативності.

Метою констатувального етапу експерименту, який проводився на базі Сумського дошкільного навчального закладу (центру розвитку дитини) № 36 «Червоненька квіточка», впродовж 2020-2021 рр., було з'ясування особливостей освітнього процесу в центрах розвитку дитини; забезпечення педагогами організації творчої діяльності дошкільників у таких центрах,

діагностування рівня сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз основних виховних інститутів: сім'ї, (опитуючи батьків щодо їх обізнаності в темі виховання креативності дітей) та дошкільного навчального закладу (центру розвитку дитини), (провели опитування серед вихователів закладів дошкільної освіти щодо актуальності виховання креативності та його реалізації в освітній роботі) ми вивчали цей стан.

На основі аналізу опрацьованих психолого-педагогічних робіт, у нашому дослідженні визначено такі критерії та показники креативності дітей старшого дошкільного віку: *когнітивний* (показники: розуміння сутності проблеми; кмітливість та швидкість знаходження нових способів та варіантів її вирішення; знання загальноприйнятих способів вирішення завдань; здатність до аналізу та синтезу); *емоційно-ціннісний* (показники: прагнення проявляти креативність; інтерес до невідомого; зацікавленість у вирішенні проблемних питань; потреба у відстоюванні своєї думки); *практично-діяльнісний* (показники: вміння вибудовувати алгоритм вирішення питання; вміння пропонувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації; вміння відстоювати свою думку та приймати думку іншого), які подано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Критерії та показники креативності дітей старшого дошкільного віку

Критерії	Показники
<i>Когнітивний</i>	Розуміння сутності проблеми; кмітливість та швидкість знаходження нових способів та варіантів її вирішення; знання загальноприйнятих способів вирішення завдань; здатність до аналізу та синтезу
<i>Емоційно-ціннісний</i>	Прагнення проявляти креативність; інтерес до невідомого; зацікавленість у вирішенні проблемних питань; потреба у відстоюванні своєї думки
<i>Практично-діяльнісний</i>	Вміння вибудовувати алгоритм вирішення питання; вміння пропонувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації; вміння відстоювати свою думку та приймати думку іншого

На основі розроблених критеріїв та їх показників визначено рівні, які подано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівні сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку

№	Рівень	Показник
1.	<i>Високий</i>	Демонструє загальноприйняті способи розв'язання проблемних ситуацій, які виявляють кмітливість та швидкість знаходження нових способів та варіантів її вирішення; для них властивий інтерес до невідомого; зацікавленість у вирішенні проблемних питань; здатність вербально комбінувати, вигадувати; висловлювати та формулювати варіанти вирішення проблеми.
2.	<i>Середній</i>	Для знаходження відповіді в процесі вирішення завдання потребують деякого часу, знають метод вирішення проблеми, але не вміють вербально сформулювати його, стримані у висловлюваннях; мають низький рівень знань щодо загальноприйнятих способів вирішення проблем, але зацікавлені у їх розв'язанні; на перший план висувають не корисність об'єкта діяльності, а його оригінальність. Діти цього рівня мають пасивний інтерес до вирішення проблем, їх внутрішня мотивація проявляється більшою мірою, ніж зовнішня, аналіз проблем та висування гіпотез відбуваються за рахунок допомоги, підказок.
3.	<i>Початковий</i>	Виявляють характерні труднощі у розв'язанні проблемних ситуацій, знаходженні нових способів та варіантів її вирішення, а також вербальному висловлюванню. Вони знаходять відповіді у процесі вирішення завдань за підказкою, не розуміють вагомості знань загальноприйнятих способів вирішення проблемних ситуацій; не цікавляться створенням оригінального корисного об'єкта, не розуміють сутності проблеми.

Для практичного вивчення рівнів сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку розроблено комплекс дій, що склалися з певних дослідницьких процедур. Її призначенням є визначити особливості

креативності для подальшого добору відповідних засобів формування та розвитку цих компонентів.

Основні напрями констатувального етапу педагогічного експерименту у нашому дослідженні визначені необхідністю усвідомлення існуючого стану справ у практиці центрів розвитку дитини різних форм власності і підпорядкування їй визначення можливих перспектив зміни структури і змісту освітнього процесу з метою формування креативності старших дошкільників.

Завданнями констатувального етапу експериментальної роботи було вивчення стану, змісту форм організації педагогічної діяльності з формування креативності старших дошкільників у практиці роботи центрів розвитку дитини та вивчення рівня сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку. На даному етапі було охоплено 5 педагогів і 42 дитини у віці від 5 до 7 років: відповідно 21 дитина – експериментальна група і 21 дитина – контрольна група.

У процесі аналізу практики нами застосовувалися такі *методи дослідження* як емпіричне спостереження педагогічної діяльності з метою отримання даних про стан практики; анкетування педагогічних працівників центрів розвитку дитини з метою з'ясування ставлення педагогів до визначеної проблеми; вивчення психолого-педагогічних умов, ролі педагогів в розвитку креативності старших дошкільників, виявлення ступеня готовності педагогів до такої роботи. Як відзначають деякі дослідники, діагностика будучи порівняно молодого наукою, не дає об'єктивності результатів, не позбавлена суб'єктивності в їх інтерпретації. У зв'язку з цим ми використовували в своїх дослідженнях комплекс завдань: тестування, анкетування, вивчення продуктів діяльності, бесіду.

У подальшій роботі з діагностики креативності було враховано основні принципи діагностики креативності:

– комплексність – використання різних джерел суб'єктивної і об'єктивної інформації;

- системність – аналіз показників у всій складності та нерозривності їхніх взаємозв'язків; врахування вікових особливостей;

- виявлення не тільки реальних здібностей і досягнень, але й потенційних і прихованих можливостей дітей;

- використання кількісного і якісного аналізу даних;

- динамічний підхід забезпечення тривалих (або повторних) обстежень.

Виходячи з вищесказаного, для виконання завдань констатувального етапу експерименту, нами було підібрано низку діагностичних завдань для виявлення рівня сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку.

Було застосовано такі оцінки досліджуваної якості як:

- шкала для оцінювання прояву креативності дитини (Додаток В) – для можливості порівняння думки педагогів та результатів діагностичних засобів;

- методика «конструювання картин» (Додаток Д) – для оцінки когнітивного компоненту;

- опитувальник креативності Рензулі (Додаток Г) – для оцінки емоційно-ціннісного компоненту.

Вивчення стану проблеми у практиці роботи центрів розвитку дитини, виявлення ролі педагогів у формуванні креативності старших дошкільників проводилося за допомогою розробленої нами анкети, що складалася з ряду питань, зміст яких демонстрував ставлення респондентів до проблеми формування креативності дітей. Стан практичної роботи з означеної проблеми, дозволяв виявити ступінь підготовленості педагогів до роботи з формування креативності дітей, а також визначити можливі причини сформованих ускладнень (Додаток Б). Всього нами було опитано 5 педагогічних працівників.

Анкета складалася з таких питань:

1. Як Ви розумієте поняття «креативність»?

2. Чи є на сьогодні необхідність розвитку креативної дитини?

Обґрунтуйте відповідь.

3. Чи ставите ви за мету заняття формування креативності дитини?

4. Чи вважаєте Ви, що самостійна діяльність є найбільш пріоритетною у формування креативності дошкільного віку?

5. Чи потрібно керувати самостійною діяльністю дитини дошкільного віку?

6. Назвіть причини труднощів у формуванні креативності дітей дошкільного віку.

7. Назвіть цілі, що Ви ставите при проведенні занять з дітьми дошкільного віку.

8. Як часто Ви користуєтесь формою заняття «Питання-відповідь»?

9. Як часто Ви реалізуєте постановку проблемних ситуацій?

10. На вашу думку, пріоритетною діяльністю в старшому дошкільному віці є (підкреслити потрібне): самостійна, ігрова, діяльнісна, пізнавальна, навчальна, творча?

11. На вашу думку, у формуванні креативної особистості грає роль:

- соціальне середовище;
- спадкові детермінанти.

Аналіз результатів анкетування педагогів (Додаток Б) дозволив виявити протиріччя між переконаністю педагогів у необхідності формування креативності дітей старшого дошкільного віку та недостатньою спроможністю педагогів до цієї діяльності. Основою даного висновку був аналіз відповідей на питання про важливість завдань формування креативності дітей та стан практичної роботи в центрах розвитку дитини: хоча всі опитані педагоги були переконані у необхідності формування креативності старших дошкільників. Разом з тим, встановлено, що такі завдання даються вкрай рідко. Більшість педагогів вважають самостійну діяльність дітей найбільш пріоритетною (49,3%). Разом з тим, відомо, що на практиці виявляється недостатній вплив виховання на розвиток самостійної діяльності дітей старшого дошкільного віку без відповідного керівництва з боку дорослих. Остання носить примітивний характер, діти діють з предметами, іграшками на рівні репродуктивних дій. В окремих випадках, у невеликої групи дітей вона носить творчий, продуктивний

характер, проте це не завжди заохочується дорослими. Наступна група опитаних педагогів (36,5%) віддали пріоритет навчальній діяльності, окремим видам занять, на яких найчастіше виконуються завдання розвитку творчої уяви, творчих здібностей, в числі яких пріоритетними є заняття з образотворчої діяльності. Пізнавальним заняттям педагоги відводять незначну роль. Провідну в дошкільному віці – ігрову діяльність, як пріоритетну в розвитку креативності, вказують лише 17% опитуваних.

Таким чином, причини незадовільної роботи з формування креативності дітей старшого дошкільного віку криються в недостатній компетентності самих педагогів, у недостатньому рівні розвитку творчого потенціалу педагогів центрів розвитку дитини, у відсутності відповідного методичного забезпечення.

На наступному етапі дослідження ми звернулися до практичного досвіду роботи з дітьми. Нас цікавили типові для практики центрів розвитку дитини умови, створені для формування у дітей креативності. Причому цінність представляли як позитивні, так і негативні, найбільш характерні особливості й тенденції організації освітнього процесу.

Аналіз отриманих даних дозволив виділити найбільш характерні особливості організації педагогічного процесу:

- при організації освітнього процесу більший акцент робився на запам'ятовування, а не на розвиток мислення та креативності;
- суб'єкт-об'єктний тип взаємодії педагогів з дітьми;
- відсутність діалогу;
- діяльність дітей не завжди була вмотивована;
- у більшості випадків на заняттях було відсутнє створення проблемних ситуацій;
- характер пропонованих дітям завдань здебільшого був репродуктивний;
- мало місце обмежене надання дітям можливості самостійного вибору завдань, матеріалів, способів дій;
- спостерігалася відсутність відповідних умов для перенесення знань, умінь і навичок в нові умови діяльності.

Ми мали також можливість виявити деякі особливості поведінкових реакцій дітей в процесі проведення занять: орієнтація в більшості випадків на ігрову, а не пізнавальну сторону завдання; велика залежність від допомоги дорослого; зниження інтересу до заняття в ситуації інтелектуальної напруги; тяжіння до завчених дій, стереотипність у виконанні завдань.

Аналіз практичної діяльності центрів розвитку дитини дозволив зробити висновок про те, що процес формування креативності у нинішній час представлений на рівні інновацій, а не як явище масової практики.

Даний етап експерименту виявив переважання у дітей початкового рівня сформованості креативності. Отримані результати дали можливість припустити, що такий рівень креативності є наслідком традиційної методики освітнього процесу в центрі розвитку дитини, що і було підтверджено в ході подальшої експериментальної роботи.

За результатами опитування, ми склали загальну таблицю, що відображає рівні сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку відповідно до критеріїв оцінки на констатувальному етапі експерименту (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Результати дослідження рівня сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі дослідження

Назва тестів	Рівні		
	високий	середній	початковий
Шкала для оцінювання прояву креативності дитини	26,8%	28,1%	45,1%
Опитувальник креативності Рензуллі	17,7%	44,3%	38,0%
Методика «Конструювання картин»	24,0%	34,0%	42,0%
Середнє значення	22,8%	35,5 %	41,7%

Проведений аналіз теоретичних досліджень і практичних завдань формування креативності дітей старшого дошкільного віку, дозволив зробити висновок про те, що освоєння педагогічної практикою досягнень науки не відповідають темпу і зростаючим потребам суспільства. Простежується

очевидна тенденція до пошуку шляхів і способів вдосконалення педагогічного процесу. Це дозволяє центрам розвитку дитини вести роботу з формування креативності, однак використання нових форм формування креативності дітей пов'язані зі значними труднощами. При існуючій системі виховання та навчання дітей пригнічуються такі важливі якості креативної особистості як дитяча цікавість і активність.

2.2. Експериментальне впровадження педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини

Мета формувального етапу дослідження полягала у впровадженні педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини, що мають реалізуватися комплексно.

З цією метою було розроблено відповідні завдання для формування креативності дітей старшого дошкільного віку, які включали комплекс творчих завдань і умовно розділена на два етапи. Перший етап – виконання дітьми системи творчих завдань, спрямованих на навчання пізнавати об'єкт або ситуацію. Другий етап – виконання системи творчих завдань, спрямованих на перетворення об'єкта або ситуації. Педагогічні дії здійснювалися безперервно і комплексно.

Стосовно *першої педагогічної умови* – спрямуванні змісту практичної діяльності дітей на розвиток креативних здібностей (впровадження в освітній процес завдань творчого характеру) ми враховували, що на першому етапі діти вчилися класифікувати об'єкти матеріального світу за певною ознакою, систематизувати об'єкти, виділяти ознаки об'єкту, інтерпретувати його значення, сприймати кількісні та якісні характеристики, сприймати об'єкт як суперечливість ознак або їх значень.

Творче завдання 1. На початковому етапі, спільно з дітьми розглядалися об'єкти живої природи (пташка, жаба, людина та ін.). Наприклад, курча, його властивості, будова тіла, середовище проживання. Використовуючи системний оператор ми демонстрували дітям прийоми системного мислення головним чином на живих об'єктах. При аналізі з дітьми будь-яких об'єктів ставилися запитання, що дозволяли систематизувати уявлення про них: чим є даний об'єкт; навіщо він існує; з яких частин складається і як вони між собою пов'язані; де функціонує; яким цей об'єкт був раніше; яким цей об'єкт буде в майбутньому.

Дітьми з середнім рівнем сформованості креативності практично всі об'єкти живої природи пізнавалися через алгоритм системного мислення: рослини, гриби, представники тваринного світу. У другій половині, вперше вводилися об'єкти рукотворного світу: транспорт, одяг, побутова техніка.

Ми формували у дітей вміння системно мислити по відношенню до будь-якого об'єкта. Акцентували увагу на тому, що кожен об'єкт має свою функцію. З чого він складається. Місце, де він функціонує. Минуле і майбутнє об'єкта. Діти також виконували прогностичні завдання, через прогнозуючи результат існування певної рукотворної системи. Наприклад, відсутність вантажної машини в майбутньому. Як тоді буде потрапляти вантаж на місце призначення?

Діти з високим рівнем креативності аналізували через системний оператор об'єкти живої і неживої природи (річка, море, озеро, ліс, поле), будували з педагогом прогнози розвитку систем у залежності від творчої або руйнівної діяльності людини.

Діти вчилися аналізувати ситуації, виконувати завдання прогностичного характеру на прикладі моделі. Наприклад, розглядається лікарня (функція: лікувати і лікуватися) головні учасники – це лікарі зі знаннями, вміннями та медикаментами; хворі зі своїми хворобами і бажанням вилікуватися. Лікарня відноситься до групи лікувальних установ і функціонує там, де є люди. У стародавньому світі людей лікували знахарі, шамани заклинаннями і травами, старовинні лікарні мали мало спеціального устаткування, майже не робилося

операцій. Прогноз: лікарня погана тим, що немає улюблених іграшок і ліки гіркі, а якщо уявити собі лікарню з іграшками кожна з яких як ліки: пограєш з лікувальною лялькою – перестане боліти горло. У майбутньому зовсім не буде лікарень, але хворі ще будуть. Лікуватися вони будуть вдома тому, що в будинку є спеціальний комп'ютер, який тебе продіагностує, випише ліки. У далекому майбутньому людство придумає щеплення від усіх хвороб. Робити їх будуть ще зовсім маленьким дітям, навіть тим, які не народилися. Треба придумати назву таких ліків.

У групу рекомендацій для педагога з проведення творчих завдань за допомогою системного оператора входило наступне: у режимних процесах проводити ігри та вправи, побудовані на основі системного оператора; працюючи з об'єктами живої природи необхідно з'ясовувати їх ознаки (властивості, можливості), а не функцію. Уявляючи минуле або майбутнє об'єкта не розглядати час коли об'єкта не було ще і коли вже не буде.

Творче завдання 2. З дітьми початкового та середнього рівня сформованості креативності розглядали і обговорювали об'єкти, в яких потрібно вирішити протиріччя. Наприклад: праска має бути гарячою для чого? (щоб прасувати білизну), а холодною? (для рук людини). Зазначалося, що це протиріччя вирішено в складових: ручка – холодна, а денце – гаряче. Включалися також такі ігри як: «Навпаки», «Маятник», «Перевертень».

З дітьми високого рівня сформованості креативності творчі завдання винахідницького характеру підбиралися на основі літературних текстів. При читанні літературних творів і перегляді дитячих телепередач обговорювалися дії героїв як вирішення протиріччя, при цьому, створювалися умови для входження дитини в образ і вироблення власного вирішення протиріччя. При цьому враховувалося таке: всі явища, процеси та об'єкти, існуючі в житті, розглядати як протиріччя; при спостереженні об'єктів слід не лише формулювати протиріччя, але і вибудовувати шлях прийом вирішення; необхідно проводити бесіди на теми, результатом яких буде самостійне

розмірковування дитини. Наприклад: чому людина робить смугастими міліцейський жезл, пішохідну доріжку та інші предмети.

На другому етапі діти засвоювали способи зміни об'єкта або ситуації. Виконувалися педагогічні завдання по формуванню у дітей уміння формулювати ідеї по заданій тематиці; оцінювати ідеї і деталізувати найбільш вдалі; навчання способам пов'язувати в єдину сюжетну лінію довільно обраних героїв і їх дії.

Творчі завдання 3. «Каталог». Дітям було запропоновано скласти казку відповідно заданих питань. Роботу з використанням даного методу починали з підгрупою дітей з низьким рівнем креативності. З середнім і вищим рівнем сформованості креативності залучали до цього відразу всіх дітей групи.

По мірі підвищення рівня сформованості креативності, ланцюжок питань збільшувалася і дітям з високим рівнем задавалися приблизно такі питання: Жив-був... Хто? Який він був? (Яке добро умів робити?) Пішов гуляти (подорожувати, дивитися...)... Куди? Зустрів кого злого? Яке зло цей негативний герой всім робив (або умів робити?) Був у нашого героя друг. Хто? Який він був? Як міг допомогти головному героєві? Що стало зі злим героєм? Де наші друзі стали жити? Що робити?

По мірі використання даного методу, необхідно було прагнути до того, щоб діти самостійно робили зв'язки між довільно обраними відповідями. Роль ведучого полягала в постановці питань і озвученні обраного дитиною слова. По закінченню казки, дітям пропонувалося виліпити головного героя і інсценувати складену казку.

Для педагога були складені наступні рекомендації:

1. Правила підбору книги: на відкритій сторінці не повинно бути жодного зображення; краще брати збірки казок для більш старшого віку, ніж той, з яким педагог в даний момент працює; можна використовувати збірки дитячих оповідань, кулінарії, допомоги у столярній справі, книги природознавчого змісту.

2. Правила пошуку відповіді на запитання:

- Задається питання дітям. Наприклад: «Жив-був хто?»
- Ведучий відкриває книгу на будь-якій сторінці і пропонує дитині вказати будь-яке слово (наприклад: «Жив-був... пенюк!») Це означає, що історія буде про добрий пенюк, який потрапив в біду.
- Наступну відповідь на питання потрібно шукати на будь-якій іншій сторінці.

3. Під час роботи з книгою діти можуть втрачати інтерес до творчості. Для зняття цього ефекту необхідно:

- Задавати питання, відкривати книгу, «збирати» сюжет у швидкому темпі.
- Емоційно реагувати на кожну відповідь (здивування, радість, жах).
- Влаштовувати деяку театралізацію імпровізованого характеру (мікровистава).
- Припинити шукати відповіді в книзі, а придумувати разом з дітьми закінчення історії, використовуючи елементи мозкового штурму.

Дітям з початковим рівнем сформованості креативності пропонувалося обговорити коли (у якому випадку?) у предмета буває така якість. Педагог сам робив добірку слів, що означають предмети з нетиповими якостями (наприклад: коли буває «мільне дерево»).

Діти з середнім рівнем сформованості креативності перераховували якості вибраного навмання об'єкта і по черзі порівнювали їх з іншими об'єктами. Обговорювалися несподівані поєднання. Наприклад, дітям пропонувалося перерахувати ознаки навмання вибраного об'єкта і по черзі розглядати їх у поєднанні з іншими об'єктами: лялька – з хвилястим волоссям, зламана, пластмасово-гумова, втрачена. Ці ознаки по черзі розглядали на інших об'єктах. Діти мали пояснити з достатнім ступенем достовірності: коли в яких випадках незвичайна ознака може проявитися у даному об'єкті. На заняттях проводилися ігри типу бінома фантазії: вибір двох об'єктів, між якими по черзі ставляться різні частки. Наприклад, мураха – телевизор (частки: в, над, під,

близько). Діти пояснювали коли, в яких випадках може бути: мураха під телевізором, мураха за телевізором або, навпаки.

Творчі завдання 4. «Типового фантазування». Творчі завдання по навчанню дітей перетворенню за допомогою прийому «Збільшення-зменшення» розпочиналися з бесіди і повідомлення, що вперше приходив Чарівник Великого Розміру (Маленького Розміру) і все збільшував (зменшував), проводилося збільшення-зменшення властивостей або ознак об'єктів («Сонце стало слабко-слабко світити», «Півень закукурикав так сильно, що в іншому селі почули»). Проводилися ігри з дітьми: «Що стало великим? Що стало маленьким?».

Діти з високим рівнем сформованості креативності самі застосовували прийом для складання казки або вирішення проблемної ситуації. Педагоги аналізували відомі дітям казки. Наприклад: – який Чарівник був у казці «Хлопчик-Мізинчик»? («Карлик-Ніс», «Незнайка» та ін.). Чарівник кого (чого) торкнувся, коли робив свою чарівну справу в цих казках? (розібратися, як змінено об'єкт, чи його якість).

У процесі образотворчої діяльності дітям давалися завдання по зміні розмірів (наприклад: зліпити велику мишку і маленьку кішку), по зміні розміру на протилежний (наприклад: намалювати сюжет з казки «Ріпка», але ріпка має бути маленька-маленька; зробити аплікацію з казки «Курочка Ряба», але яйце коли впало стало величезним).

Було помічено, що до кінця експерименту діти могли самостійно користуватися прийомом збільшення-зменшення, як всієї системи, її властивостей.

Творчі завдання перетворень за допомогою багатофункціональних прийомів зміни якостей часу.

На першому етапі проводилися ігри по моделюванню дій з трьох-п'яти послідовних етапів.

Наприклад, модель дії «Хочу попити чаю»: дитина сама показує, як ставить чашку, блюдце на стіл, наливає заварку, окріп, кладе цукор, перемішує

ложкою цукор. Показ проводився у звичайному, прискореному і сповільненому темпах. Вибудовувався тимчасовий ланцюжок на прикладах: віку людини, домашніх птахів, розвитку рослини (насіння – паросток – доросла рослина). Знайомство з Дзеркалом Часу (потрібно було подивитися на себе, коли ти ще зовсім нічого не вмів і на себе як дорослого).

На другому етапі гри повторювалися і ускладнювалися. Вводилися в якості ігор відвідування Чарівника Швидких Хвилин (діти починають швидше одягатися), Чарівника Уповільнення (діти дуже повільно грають в знайому рухливу гру). У Дзеркалі Часу вони бачили себе немовлятами, малюками, школярами, дорослими. Машина Часу запрошувала помандрувати всю групу дітей у час стародавньої людини, зазирнути в майбутнє, коли онуки будуть вже дорослими.

У якості інтелектуальних завдань використовувалися вибрані вихователем (або придумані дитиною) прийоми перетворення систем, у підсистему часу:

– Що буде, якщо Чарівник Швидких Хвилин доторкнеться до тебе під час обіду?., твоєї руки?., які предмети і люди оточують тебе під час обіду?;

– Чарівник Переплутування Часу змушує тебе мити руки раніше, ніж ти йдеш на город садити овочі. Як вирішити проблему чистоти рук?»;

– В гості прийшов Чарівник, що зупиняє Час. Він торкнувся тебе під час одягання на прогулянку. Чарівник торкнувся всіх дітей групи під час одягання на прогулянку. Раптом він торкнувся твоїх ніг під час перевзування.

На третьому етапі обговорювалися тимчасові перетворення, що відбуваються в казках і дитячих фантастичних розповідях.

На прикладах показувалося, як всі чарівники часу описані у творах Л. Керролла «Пригоди Аліси у країні Чудес», «Аліса у Задзеркаллі». Прийом зупинки часу у творі Д. Баррі «Пітер Пен» – хлопчик, який не росте. Прийом переміщення в часі у дитячих творах К. Буличова «Гостя з майбутнього», «Казці про втрачений час» – відбувалося переплутування часу.

Крім цього, в експериментальній групі заняття велися із застосуванням ігрового методу. У групах проводилися ігри на розвиток уяви. Були використані ігри з фарбами, з пластиліном, з аплікацією. Ми заохочували активне використання одного матеріалу в різних видах художньої діяльності (наприклад: скульптура – ліплення з пластиліну; графіка – малювання шматками пластиліну; живопис – розмазування пластиліну по картону).

Для активізації уяви дітям пропонувалися заняття-подорожі (Додаток Е), розповідалася історія, кінець якої вони повинні були розповісти самі, а далі проілюструвати всю вигадану історію, або закінчити незавершений малюнок. Могли бути запропоновані фігури різної форми з кольорового паперу, з яких потрібно було щось придумати, або пропонувалося прослухати музику і намалювати уявлене у ході прослуховування.

Результати, отримані після проведення ряду занять були дуже цікавими.

По-перше, у дітей суттєво збільшився обсяг уваги, пам'яті.

По-друге, вони частіше самостійно використовували свою уяву для будь-яких інших завдань і давали нестандартні (креативні) відповіді на запитання, що дозволило зробити висновок про те, що креативність краще проявляється тоді, коли для неї є сприятливі педагогічні умови – коли діти є активними учасниками заняття, де вони не тільки слухають, запам'ятовують і виконують вказівки педагога, а й самі активно творять, модернізують ігрову ситуацію.

По-третє, діти більш впевнено почували себе в образотворчому мистецтві. Вони з задоволенням ілюстрували вірш Е. Успенського «Різнокольорова сімейка». Діти придумували характер восьминіжок. Восьминіг міг бути у когось важливим, а у когось хитрим. Потім діти зображали кожен свого Восьминіжка.

Ігровий метод відкрив широкі можливості для ініціативи і творчості педагогів, даючи простір для фантазії та уяви, пошуку та використання ігрових форм і мотивів у розвитку дитячої креативності.

Щодо реалізації *другої педагогічної умови*, то важливим аспектом експериментальної роботи стало налагодження співпраці вихователів та

батьків – у процесі життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку, яка полягала в усвідомленні ними проблеми, визначенні завдань, плануванні та узгодженні змісту художньої-ігрової діяльності. Батьки мали можливість у процесі різних сфер життя дитини виконувати завдання розвитку її здатності до креативності, оволодіння дітьми засобами виразності різних видів мистецтв, спрямовувати дошкільників на продукування нових ідей, прояв ініціативи у різних сферах життя. Вихователі, володіючи спеціальними знаннями розвивали у дошкільників креативність; формували здатність відчувати прекрасне; допомагали дітям опанувати спеціальні уміння й навички творчої діяльності та оволодіти засобами художньої виразності задля вираження почуттів, настрою, переживань; пробуджує «проживання» почуттів, тим самим спонукали до проявів до креативності. Отже, лише за умови співпраці педагогів створюють підґрунтя для розвитку особистості дитини, реалізації її природного потенціалу.

Таким чином, освітній процес ми розглядаємо в ракурсі трьох його інтегративних складових: дитини, вихователів, батьків і комплексної системи їх взаємодії, яка також динамічно розвивається. Було створено творчу групу педагогів, з котрою проводили систематичні засідання, під час яких обговорювали проблеми, що виникали у процесі роботи, та здійснювали пошук ефективних шляхів їх вирішення, аналізували результати діагностики, обмінювалися досвідом, складала план наступних етапів роботи.

2.3. Аналіз результатів педагогічного експерименту

Для того, щоб запровадити розроблені нами на формувальному етапі педагогічні умови у практику, постала необхідність експериментальної перевірки їхньої ефективності у розвитку досліджуваного явища. Відповідно, на заключному етапі експериментального дослідження проводився контрольний зріз та здійснювався аналіз отриманих результатів.

Для виявлення рівня сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку використовувалися такі методи дослідження:

– емпіричні: цілеспрямоване педагогічне спостереження діяльності дітей старшого дошкільного віку, опитування, інтерв'ю;

– методи математичної статистики, що використовувалися для кількісної обробки результатів дослідження, для з'ясування динаміки змін у рівнях сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку до початку і по завершенню експериментальної роботи.

У процесі дослідження, для визначення рівня сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку на початку експерименту, а потім наприкінці експерименту проводилась оцінка динаміки розвитку досліджуваної якості. Основним при цьому був метод спостережень і якісної характеристики кінцевих результатів, яких досягли вихованці. Спостереження проводились на навчальних заняттях, святах, виставках тощо. Нами було проведена експериментальна робота, що допомогла визначити рівень здатності продукувати велику кількість ідей; висловлювати незвичайні, нестандартні ідеї; застосовувати різноманітні стратегії при вирішенні проблем.

Перед нами постала задача, що може бути сформульована наступним чином: необхідно порівняти характеристики двох експериментальних груп між собою. Тобто, з'ясувати, чи відрізняються характеристики контрольної та експериментальної груп між собою на початку та кінці формувального етапу експерименту стосовно рівня сформованості креативності.

Рівень сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп на початку формувального етапу експерименту представлено у табл. 2.4. та рис. 2.1.

Таблиця 2.4

Рівень сформованості креативності дітей експериментальної та контрольної груп на початку формульовального етапу експерименту

Загальний рівень сформованості креативності, %		
Рівні	ЕГ	КГ
Початковий	32,5%	31,4%
Середній	38,3%	40,2%
Високий	29,2%	28,4%

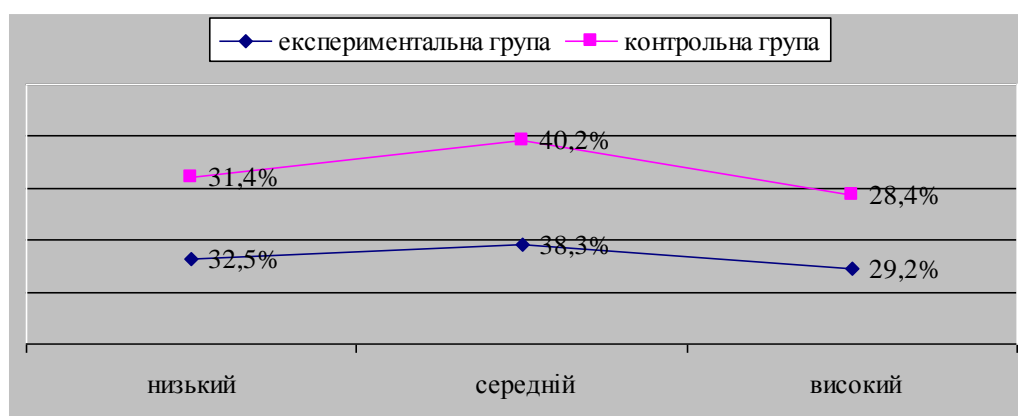

Рис. 2.1. Розподіл дітей контрольної та експериментальної груп на початку формульовального етапу експерименту.

Наступним етапом нашого дослідження було вивчення впливу та визначення ефективності розроблених педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини.

Результати застосованих педагогічних умов засвідчили, що відбулися позитивні зрушення. Внаслідок проведених занять нами було зафіксовано помітні зміни учасників експериментальної групи за різними показниками.

В експериментальній групі відповіді на завдання «Використання предметів», діти пропонували більший спектр оригінальних ідей ніж в контрольній. На цьому етапі ми спочатку знов запропонували сказати про способи використання газети. Відповіді дітей експериментальної групи були такими: «Використати для збирання вологи у взуття», «Використати у взуття

проти деформації», «Робити з газети трубочки і плести вироби, як з лози». Для дітей контрольної групи газета була більше джерелом інформації.

У наступному завданні, ми запропонували дітям застосувати ідеї використання порожніх пластикових пляшок. Діти контрольної групи робили вазочки, стаканчики, підставки для олівців. Їх вироби мали приблизно однаковий вигляд, але були для різного призначення. Діти експериментальної групи робили вітрячок, квіти, сумочку, мітлу.

Отримані результати засвідчили, що проведена робота допомогла навчити вбачити нове у звичайному розширити знання дітей про культуру спілкування. Так, розробляли велику кількість незвичайних, нестандартних ідей, застосовувати різноманітні стратегії при вирішенні проблем.

За результатами відповідей, ми склали таблицю результатів сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку, що входили до експериментальної та контрольної груп в кінці формувального етапу експерименту (табл. 2.5. та рис. 2.2.).

Таблиця 2.5

Рівень сформованості креативності дітей експериментальної та контрольної груп в кінці формувального етапу експерименту

Загальний рівень сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку, %		
Рівні	ЕГ	КГ
Початковий	15,6%	28,7%
Середній	42,2%	39,4%
Високий	42,2%	31,9%

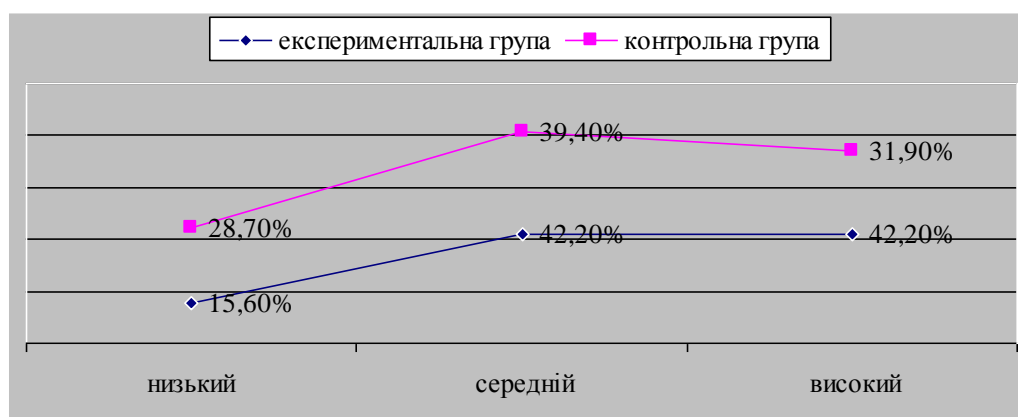

Рис. 2.2. Розподіл дітей експериментальної та контрольної груп за рівнем сформованості креативності в кінці формувального етапу експерименту.

Відповідно порівняльній характеристиці, відзначимо, що різниця в даних високого рівня сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи на початку і в кінці формувального експерименту налічувала 10,3%; середнього рівня складає 2,8%; різниця в початковому рівні складає 13,1%.

За аналогією попередніх підрахунків, ми порівняли дані рівня сформованості креативності у дітей експериментальної групи на початку та в кінці експерименту (табл. 2.6., рис. 2.3.)

Таблиця 2.6

Порівняльний аналіз результатів експериментальної роботи

Рівні	На початку експерименту		В кінці експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Початковий	32,5 %	31,4 %	15,6 %	28,7 %
Середній	38,3 %	40,2 %	42,2 %	39,4 %
Високий	29,2 %	28,4 %	42,2 %	31,9 %

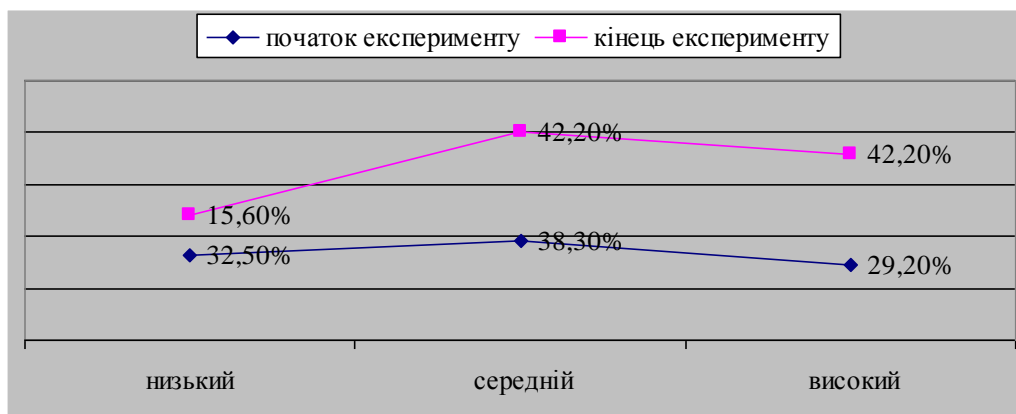

Рис. 2.3. Розподіл дітей експериментальної та контрольної груп за рівнем сформованості креативності на контрольному етапі

Підводячи підсумки, можна сказати, що наше дослідження виявило досить великий потенціал центрів розвитку дитини з формування креативності у дітей старшого дошкільного віку. Але для масштабного його розвитку слід докласти цілеспрямованих зусиль усім учасникам освітнього процесу.

Впровадження розроблених нами педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку стало чинником розвитку установки на творчість, емоційної сприйнятливості, уяви, самостійних способів дії. Основне завдання дослідження було спрямоване на розвиток внутрішнього світу дитини і самостійних творчих способів виконання завдань.

Так, в експериментальних групах динаміка росту рівнів сформованості креативності дітей змінилася в позитивну сторону на кінець формувального етапу експерименту: кількість дітей з високим рівнем сформованості креативності зросла на 13,0%; з середнім збільшилася на 3,9%; початковим зменшилася на 16,9%. Добре видно, що експериментальна група за всіма показниками сформованості креативності вище контрольної групи.

Таким чином, порівняльний аналіз рівнів сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку контрольної та експериментальної груп до початку експерименту та після його завершення за визначеними критеріями засвідчив ефективність розроблених педагогічних умов.

Висновки до розділу 2

Аналіз результатів експериментальної роботи дає підстави для наступних висновків:

1. Здійснено діагностику критеріїв, показників та рівнів сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку, а саме: *когнітивним*, що полягає в розумінні старшими дошкільниками загальноприйнятих способів вирішення проблеми; *емоційно-ціннісним*, який охоплює інтерес і зацікавленість до розв'язування проблемних ситуацій; *практично-діяльним*, котрий проявляється у здатності відійти від зразку, шаблону при вирішенні проблемних ситуацій. Застосування розроблених критеріїв та показників у експериментальній роботі стало передумовою для визначення трьох груп дітей старшого дошкільного віку, кожній з яких був притаманний певний рівень креативності: високий, середній, початковий.

2. Експериментально перевірено ефективність впровадження педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини, створення розвивального середовища, сприятливого для формування креативності: спрямування змісту практичної діяльності вихованців на розвиток їх креативності (впровадження в освітній процес завдань творчого характеру); підвищення компетентності педагогів центрів розвитку дитини та батьків вихованців з проблеми формування креативності у старших дошкільників).

3. Порівняльний аналіз рівнів сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку контрольної та експериментальної груп до початку експерименту та після його завершення за визначеними критеріями засвідчив ефективність розроблених педагогічних умов. Зокрема, у дітей експериментальної групи підвищився рівень розуміння загальноприйнятих способів вирішення проблеми; зросла зацікавленість до розв'язування проблемних ситуацій; виявилися здатності відійти від зразку, шаблону при вирішенні проблем, підвищився рівень перетворювальної активності.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі запропоновано сучасний підхід до вирішення актуальної проблеми формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини. Результати теоретичного та експериментального дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і дали змогу зробити наступні *висновки*:

1. З'ясовано теоретичні основи формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини. Виявлено сучасний стан досліджуваної проблеми. Охарактеризовано креативність як педагогічну категорію в сучасній науковій парадигмі, а саме: уточнено сутність поняття «креативність», яке визначається нами як особлива здатність особистості породжувати незвичайні ідеї, відхилятися в мисленні від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації, що обумовлює прагнення розмірковувати, вербально комбінувати, висловлювати варіанти вирішення проблеми, виявлення перетворювальної активності дитини.

Встановлено, що старший дошкільний вік є одним із найбільш сприятливих для формування досліджуваної якості особистості. Серед особливостей прояву креативності дітей цього віку визначено такі: відмова від шаблону, оригінальність, ініціативність, наполегливість, висока самоорганізація, працездатність. З огляду на креативність як особистісну категорію, актуалізовано, що вона виникає і вдосконалюється через активну взаємодію дитини з навколишнім середовищем.

Визначено потенціал центру розвитку дитини щодо формування креативності у дітей старшого дошкільного віку, зокрема серед основних функцій таких центрів визначено наступні: освітня, розвивальна, соціальна, оздоровча, просвітницька. Серед особливих умов для формування креативності у центрах розвитку дитини виокремлено наступні: індивідуалізованість і варіативність програм; доцільна предметно-інформаційна насиченість середовища; сприятливий емоційно-позитивний психологічний клімат; відповідність психофізіологічним особливостям старшого дошкільного віку.

Одним із основних завдань такого закладу є підготовка дітей до навчання в школі, що базується на основі специфічних для дошкільного віку видах діяльності, зокрема творчій.

2. Виявлено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини, а саме: спрямуванні змісту практичної діяльності дітей на розвиток креативних здібностей (впровадження в освітній процес завдань творчого характеру), підвищення компетентності педагогів центрів розвитку дитини та батьків вихованців з проблеми формування креативності у дітей старшого дошкільного віку. Відзначимо, що подані нами педагогічні умови тісно взаємопов'язані, і тільки комплексна їх реалізація сприятиме ефективному вирішенню завдання – формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини.

3. Здійснено констатувальне критеріально-рівневе оцінювання сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку. З цією метою визначено такі критерії: *когнітивний* (показники: розуміння сутності проблеми; кмітливість та швидкість знаходження нових способів та варіантів її вирішення; знання загальноприйнятих способів вирішення завдань; здатність до аналізу та синтезу); *емоційно-ціннісний* (показники: прагнення проявляти креативність; інтерес до невідомого; зацікавленість у вирішенні проблемних питань; потреба у відстоюванні своєї думки); *практично-діяльнісний* (показники: вміння вибудувати алгоритм вирішення питання; вміння пропонувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації; вміння відстоювати свою думку та приймати думку іншого). Застосування розроблених критеріїв та показників у експериментальній роботі стало передумовою для визначення трьох груп дітей старшого дошкільного віку, кожній з яких був притаманний певний рівень креативності: високий, середній, початковий. Аналіз практичної діяльності центрів розвитку дитини дозволив зробити висновок про те, що процес формування креативності у нинішній час представлений на рівні інновацій, а не як явище масової практики.

Констатувальний етап експерименту виявив переважно початковий і середній рівень сформованості креативності. Отримані результати дали можливість припустити, що рівень креативності є наслідком традиційної методики освітнього процесу та недостатнім використанням потенціалу центрів розвитку дитини.

4. Експериментально перевірено ефективність впровадження педагогічних умов формування креативності дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини. Базою для проведення експериментального дослідження було обрано Сумський дошкільний навчальний заклад (Центр розвитку дитини) №36 «Червоненька квіточка», впродовж 2020-2021 рр. Узагальнені результати проведеного педагогічного експерименту засвідчили позитивну динаміку рівнів сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку: кількість дітей ЕГ з високим рівнем сформованості креативності зросла на 13,0 %; із середнім збільшилася на 3,9 %; початковим зменшилася на 16,9 %. Натомість в учасників КГ зміни були незначними. Зокрема, у дітей експериментальної групи підвищився рівень розуміння загальноприйнятих способів вирішення проблеми; зросла зацікавленість до розв'язування проблемних ситуацій; відійти від зразку, шаблону при вирішенні проблем, підвищився рівень перетворювальної активності.

Проведене дослідження підтвердило ефективність розроблених педагогічних умов формування креативності старших дошкільників у центрах розвитку дитини. Проте формування креативності є складною проблемою, тому представлене дослідження не забезпечує вичерпного її розв'язання.

Подальшого вивчення потребують питання визначення ефективних форм і методів формування креативності дітей старшого дошкільного віку та їх впровадження в інших вікових групах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонішина В. Л. *Форми і методи взаємодії позашкільного закладу і сім'ї у підготовці батьків до виховної діяльності*. Наукові праці: серія «Педагогіка», 123. 2010. с. 55-58.
2. Антонішина В. Л. *Взаємодія позашкільного закладу та сім'ї як нагальна потреба сьогодення*. Слов'янська педагогічна культура, № 9. 2010. с. 188-190.
3. *Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція*. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
4. Бех І. Д. *Компонентна модель сходження зростаючої особистості до духовних цінностей*. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 21 (Кн. 1). 2017. 320с.
5. Богоявленская Д. Б. *Психологія творчих здібностей*. Київ: Академвидав. 2002. 255с.
6. Богуш А. М., Грама Н. Г., Лучан Н. І. *Розвиток особистості дитини дошкільного віку у різних видах діяльності*. Одеса : видавець Букаєв В. В. 2013. 37-42с.
7. Венгер А.Л., Цукерман Г.А. *Схема індивідуального обстеження дітей молодшого дошкільного віку*. 2005. Київ: Пелинг. 120с.
8. Гавриш Н. В. *Розвиток мовленнєво-творчої діяльності в дошкільному віці*. Донецьк: ТОВ Лебідь. 2001. 270с.
9. Гавриш Н. В. *Орієнтація на розвиток суб'єктності студента у процесі підготовки професійно компетентних фахівців з дошкільної освіти*. Серія: Пед. науки. Бердянськ: БДПУ. 2007. 350с.
10. Дошкільні навчальні заклади: публікація документів Державної служби статистики України. URL: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/dz_u.html.

11. Дихта-Кірфф В. Л. *Формування креативності у дітей старшого дошкільного віку*. Київ: Майстер книг. 2018. 370с.
12. Дичківська І. М. *Інноваційні педагогічні технології*. Київ: Академвидав. 2004. 37-39с.
13. Дружинін В. Н. *Психологія загальних здібностей*. Київ: Вища школа. 2008. 55-60с.
14. Закон України «Про освіту». Офіц. веб-сайт Міністерства освіти і науки України. URL: http://www.mon.gov.ua/laws/ZU_1060.dok
15. Закон України «Про дошкільну освіту». Верховна Рада України. Закон від 11.07.2001 № 2628-III (Редакція станом на 01.01.2015). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
16. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
17. Лісіна М. І. *Формування особистості дитини в суспільстві*. СПб.: К. 2009. 270с.
18. Маслоу А. *Дальние пределы человеческой психики*. К: Евразия. 2000.
19. Николенко Д. Ф. *Загальна, вікова і педагогічна психологія : практикум*. Київ: Вища школа. 2000. 77-80с.
20. Поніманська Т. І. *Дошкільна педагогіка*. Київ : Академвидав. 2006.
21. Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-п>
22. Про позашкільну освіту. № 1841-III. 2017. URL: <https://zakon.help/law/1841-III/edition28.09.2017/page1>
23. Про проведення у 2013 році в Україні Року дитячої творчості. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756/2012>
24. *Енциклопедія освіти* (за ред. В.Кременя).2008. К.: Юрінком Інтер.
25. Кононко О. Л. *Дитяча креативність крізь призму Базової програми «Я у Світі»*. 2008. Дошкільне виховання, № 7. с. 3-7.

26. Костюк Г. С. *Здібності та їх розвиток у дітей. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості*. 2000. Київ: Радянська школа. 210с.
27. Крутій К. Л. *Компетентність і компетенції дітей дошкільного віку*. Вихователь-методист дошкільного закладу № 5. Київ. 2015. С. 18-24.
28. Крутій К. Л. *Проектування освітнього простору дошкільного навчального закладу як умова розвитку здібностей дитини*. URL: [http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp_1 /Krutij.pdf](http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp_1/Krutij.pdf).
29. Курбатова Л. М. *Розвиток креативності дошкільників і молодших школярів*. К. : Слово. 2003. С. 98-100.
30. Левіна І. А. *Розвиток когнітивної диференційованості, креативності, особистісних закономірностей*. Київ: Генеза. 2005. С.77-80.
31. Лернер І. Я. *Дидактичні основи методів навчання*. Академвидав. 2006.
32. Огнев'юк В. *Особлива місія дошкільної освіти*. Дошкільне виховання № 4. 2006. С. 3-8.
33. Патерчук Г. Г. *Формування творчої активності дошкільників засобами ігрових технологій*. Таврійський вісник освіти, 3 (43). 2013. С. 83-89.
34. Семенов О. С. *Формування творчо спрямованої особистості : перші кроки*. Луцьк: ПВД Твердиня. 2016.
35. Слободчиков В.І., Ісаев Е.І. *Основи психологічної антропології*. Психологія розвитку людини. Київ: Вища школа. 2000. 430 с.
36. Ткачук Т. А. *Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем*: дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ. 2006.
37. Масол Л. *Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій*. Мистецтво та освіта № 1. 2001. С. 2-5.
38. Матюшкін А. М. *Обдарованість і вік*. Розвиток творчого потенціалу обдарованих дітей. СПб.: К. 2004. 270с.
39. Мішечкіна М. Є. *Виховання впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку*: дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Інститут проблем виховання, Київ. 2009. 287с.

40. Моляко В. О. *Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень*. Житомир : Видавництво ПП Рута. 2006. С. 77-80.
41. Монтессори М. *Впитывающий разум ребенка*. 2001. URL: <http://stomfaq.ru/--fhi-uxuiii-v2/index.html>
42. Педагогічний словник. Київ: Педагогічна думка. 2001. 450с.
43. Підласий І. П. *Практична педагогіка, або Три технології* : інтеракт. підруч. для педагогів ринкової системи освіти. К. : Слово. 2004. С.23-28.
44. Піроженко Т. *Особистість дошкільника: перспективи розвитку*: навчально-методичне видання. Тернопіль: Мандрівець. 2010. 220с.
45. Покроєва Л. Д. *Організаційно-педагогічні умови функціонування сучасних дошкільних закладів* : дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, Харків. 2001.
46. Портницька Н. Ф. *Від наслідування до творчості. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень..* Житомир: Рута. 2006. С. 37-40.
47. Прохорова Л. Н. *Педагогічні умови розвитку креативності старших дошкільників*. К. : Слово. 2003. С. 67-70.
48. *Психологічний словник*. 2008. К. : Юрінком Інтер.
49. *Психологічна енциклопедія*. 2006. Київ: «Академвидав».
50. Пузеп Л. Г. *Психологічні механізми розвитку креативності особистості*. Житомир : Видавництво ПП Рута. 2009. 180 с.
51. Савченко О. Я. *Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів*. 2000. Київ: Генеза.
52. Савченко М. В. *Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. Одеса. 2014. 217 с.*
53. Якиманська І. С. *Технологія особисто-орієнтованої освіти*. 2007.
54. Aysenck H.J. Fakt and Fiktion in Psychology. Middlesex.
55. Guilford J.P. The nature of human intelligence. N.Y.: McGraw–Hill.

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні положення та результати кваліфікаційної роботи обговорювались на 5-ти науково-практичних конференціях:

1. Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів та молодих науковців «Вивчення і впровадження ідей Василя Сухомлинського в практику сьогодення» (1-2 жовтня 2020 року, м. Кропивницький, Центрально-український державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка).

2. VI Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Дошкільна освіта: від традицій до інновацій» (27 листопада 2020 року, м. Суми, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка).

3. Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток гнучких умінь (soft skills) у процесі освітньої діяльності: теорія і практика» (25 лютого 2021 року, м. Глухів, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка).

4. XVI Міжнародній студентській науково-практичній конференції «Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика» (10–11 березня 2021 року, м. Полтава, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка).

5. IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи» (28 квітня 2021 року, м. Суми, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка).

За результатами дослідження опубліковано 3 статті.

1. Жидченко Ю.О. *Впровадження педагогічних ідей В.О. Сухомлинського у практичну діяльність закладів дошкільної освіти*. Збірник статей для студентів та молодих науковців «Вивчення і впровадження ідей Василя Сухомлинського в практику сьогодення». Центрально-український державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. 2020. 17-21с.

2. Жидченко Ю. О. *Структурний аналіз креативності дітей старшого дошкільного віку*. Збірник статей VI Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців, м. Суми. Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. 2020. 56-59с.

3. Жидченко Ю. О. *Педагогічні умови формування креативності у дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини*. Збірник статей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи», м. Суми, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. 2021. 262-266с.

Анкета для педагогів

1. Як Ви розумієте поняття «креативність»?
2. Чи є на сьогодні необхідність розвитку креативної дитини?
Обґрунтуйте відповідь.
3. Чи ставите ви за мету заняття розвиток креативності дитини?
4. Чи вважаєте Ви, що самостійна діяльність є найбільш пріоритетною у розвитку креативності дошкільного віку?
5. Чи потрібно керувати самостійною діяльністю дитини дошкільного віку?
6. Назвіть причини труднощів у формуванні і розвитку креативності дітей дошкільного віку.
7. Назвіть цілі, що Ви ставите при проведенні занять з дітьми дошкільного віку.
8. Як часто Ви користуєтесь формою заняття «Питання–відповідь»?
9. Як часто Ви реалізуєте постановку проблемних ситуацій?
10. На вашу думку, пріоритетною діяльністю в старшому дошкільному віці є (підкреслити потрібне): самостійна, ігрова, діяльнісна, пізнавальна, навчальна, творча?
11. На вашу думку, у формуванні креативної особистості грає роль:
  - соціальне середовище;
  - спадкові детермінанти;
  - свій варіант.

Додаток В

Діагностика креативності особистості

Бланк експертної оцінки _____ групи.

Експерт _____ (ПІБ керівника, фах)

Інструкція. Поряд з кожним прізвищем дитини знаходиться десятибальна шкала для оцінювання креативності (позначка в 1 бал відповідає відсутності цієї якості в дитини, 2 – дуже рідкісному прояву, ... 5 – середньому рівню креативності, ... 10 – максимальному прояву якостей креативності вихованця). Поставте значок (галочку, хрестик, значок) в тому місці оціночної шкали, що, на Вашу думку, відповідає рівневі креативності у конкретного вихованця. У випадку, якщо важко відповісти поставте значок у графі «Важко відповісти».

Таблиця 1.

№ п/п	ПІБ оцінюваної дитини	Шкала для оцінювання прояву креативності	Важко відповісти
1.		1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	
2.		1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	
3.		1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	
4.		1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	
5.		1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	
6.		1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	
7.		1-2-3-4-5-6-7-8-9-10	

Після збору інформації заповнюється зведена таблиця і розраховується середній бал для кожної дитини.

Експерт 1 _____ (ПІБ експерта, фах)

Експерт 2 _____ (ПІБ експерта, фах)

Експерт 3 _____ (ПІБ експерта, фах)

Таблиця 2

№ п/п	ПІБ оцінюваних	Оцінки, виставлені вихованцям експертами		
		Експерт 1	Експерт 2	Експерт 3

Опитувальник креативності Рензулі

Інструкція. Прочитайте характеристики творчого мислення й поведінки вихованця. Оцініть наявність кожної з характеристик у певної дитини за шкалою: 4 – постійно, 3 – часто, 2 – іноді, 1 – рідко.

Загальна оцінка креативності є сумою балів з десяти пунктів (мінімальна можлива оцінка – 10, максимальна – 40 балів).

Творчі характеристики:

1. Надзвичайно допитливий у різних галузях: постійно ставить питання, конкретні та загального характеру.
2. Висуває велику кількість різних ідей або розв'язань проблем; часто пропонує незвичайні, нестандартні, оригінальні відповіді.
3. Вільний і незалежний у вираженні своєї думки, іноді гарячкує в суперечці; наполегливий і настирливий.
4. Здатний ризикувати; заповзятий і рішучий.
5. Віддає перевагу завданням, пов'язаним із «грою розуму»; фантазує, володіє уявою («цікаво, що буде, якщо...»); маніпулює ідеями (змінює, ретельно розробляє їх); любить займатися застосуванням, поліпшенням і зміною правил і об'єктів.
6. Має тонке почуття гумору бачить смішне в ситуаціях, які не здаються смішними іншим.
7. Усвідомлює свою імпульсивність і приймає це в собі, відкрито сприймає незвичайне в собі (вільний прояв «типових жіночих» інтересів для хлопчиків; дівчатка більш незалежні й настирливі, ніж їхні однолітки); виявляє емоційну чутливість.
8. Має почуття прекрасного; приділяє увагу естетичним характеристикам речей і явищ.
9. Має власну думку і здатний її обстоювати; не боїться бути несхожим на інших; індивідуаліст, не цікавиться деталями; спокійно ставиться до творчого безладу.

10. Критикує конструктивно; не схильний покладатися на авторитетні думки без їх критичної оцінки.

Лист відповідей (шкала креативності)

Дата _____; заклад, група _____; вік _____

Респондент (ПІБ) _____

У таблиці під номерами від 1 до 10 відмічені характеристики творчого вияву (креативності). Будь ласка, оцініть, використовуючи трибальну систему, якою мірою кожен учень володіє описаними вище творчими характеристиками.

№ п/п	ПІБ	Номери творчих характеристик										Сума балів
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1.												
2.												
3.												
4.												
...												
...												

Отримані кожним вихованцем бали додаються, визначається рівень креативності кожного з них залежно від суми. Чим більше сума – тим вищий рівень креативності має дитина (10–19 балів – низький рівень; 20–29 – середній; 30–40 – високий).

Методика «Конструювання картин» (Л. Обухова, С. Чурбанова).

Тестовий матеріал:

- а) фігура овальної форми жовтого кольору;
- б) чистий аркуш паперу;
- в) клей;
- г) кольорові олівці.

Інструкція: Художник у своїй майстерні малював картини. Наближалось свято, він поспішав зробити сюрпризи своїм друзям. Тільки він приступив до чергової картини і встиг залишити на аркуші невеликий слід, що нагадує жовту фігурку, як йому терміново довелося кудись виїхати. Всі його картини, приготовані для подарунків починалися от з такого жовтої плями, як ця фігурка. Давайте допоможемо художнику домалювати картини, але для цього потрібно збагнути, що ж він задумав. Коли ти закінчиш свій малюнок, придумай до нього назву і розповідь.

Обробка результатів:

1. Швидкість – при обробці результатів підраховується тільки кількість правильних балів.

Неправильними вважаються такі рішення: наклейка фігури без назви; фігура не включається в сюжет малюнка; обведення фігури олівцем без назви; малювання усередині фігури; зафарбовування навколо фігури; продовження фігури до квадрата, прямокутника і т.п.

2. Гнучкість – число зображених класів (категорій) малюнків.

Категорії відповідей та їх приклади представлені в таблиці 1.

3. Оригінальність

Не зараховуються відповіді, які не відповідають завданням, якщо малюнок не пов'язаний з кольоровою постаттю.

Категорії та приклади для оцінки «гнучкості»

№ п/п	Категорія	Приклади
1.	Літери і цифри	Літери «С», «О», «0»
2.	Герої казок і казкові предмети	Змій Горинич, Карабас-Барабас, чарівник, дракон, колобок, король та ін.
3.	Іграшки, заняття, предмети для дітей	Лялька, робот, матрешка, фарби, санки та ін.
4.	Ємності	Чайник, бочка, Корзина та ін.
5.	Тварини і їх частини	Тулуб будь-якої тварини, вухо і т.п.
6.	Меблі	Ліжко, стіл та ін.
7.	Музичні інструменти	Фортепіано, гітара та ін.
8.	Комахи	Бджола, метелик та ін.
9.	Одяг, взуття, головні убори	Спідниця, рукавиця, шапка та ін.
10.	Їжа	Цукерки, ковбаса, овочі та ін.
11.	Постільні приналежності	Ковдра, подушка, матрац та ін.
12.	Предмети туалету	Гребінець, намисто, кільце та ін.
13.	Природні об'єкти та явища	Хмара, сонце, калюжі, камені та ін.
14.	Птахи	Курча, лебідь та ін.
15.	Рослини	Квіти, дерева, листя і т.п.
16.	Риба і морські тварини	Кит, медуза та ін.
17.	Світильники	Люстра, лампочка, свічка та ін.
18.	Спорт	Футбольний м'яч, лижі та ін.
19.	Будівництво	Будівля і його зовнішні частини (комин, двері), будівельні добудови (міст, паркан), внутрішні частини будівлі (ванна, пічка), інструменти
20.	Техніка	Телефон, телевізор, праска і ін.
21.	Транспорт	Повітряний, водний, наземний транспорт
22.	Вулиця	Гірка дитяча, гойдалки, пісок
23.	Людина, частини тіла	Хлопчик, дівчинка, ступня і т.п.

4. Комплексність (складність малюнка) – оцінка ступеня розробленості малюнка.

В основі обробки цього показника лежить виставляння балів за кожну значущу деталь, що відноситься до первинного зображення, наприклад, штриховане, додавання кольору.

Шкала «комплексності»

0-й рівень – дитина тільки наклеює фігуру і не називає; малює поруч з фігурою, не включає її в основний сюжет.

1-й рівень – мінімум додаткових ліній, предмет існує самостійно

(Наприклад, огірок, сонце з променями).

2-й рівень – більше додаткових елементів додається до самостійної фігурі (Наприклад, дівчинка в шапочці).

3-й рівень – фігура становить частина інших предметів (або деталь, яку частину в цілому).

4-й рівень – створює невеликий сюжет, цілісний малюнок, або одиночний персонаж, що виявляє якусь дію.

5-й рівень – вся тема підпорядкована одному смислового центру, включення в малюнок кількох персонажів.

Кожній дитині присвоюється бал, що відповідає рівню розробленості сюжету, потім бали підсумовуються.

Додаток Е**Заняття «Подорож в країну Кляксографія».**

Мета заняття – активізувати уяву, як основний фактор креативності.

Завдання: розвиток уваги і пам'яті дітей, як основних психологічних властивостей пізнавального процесу дошкільнят; активізація їх уяви і розвиток оригінальності і гнучкість мислення у процесі образотворчої діяльності.

Необхідні ігрові матеріали: фарба, олівці для малювання, цупкий папір.

Перша подія, яка пропонувалася дітям – відправитися в подорож на повітряній кулі. Перш ніж вирушити потрібно надути повітряну кулю і спакувати речі в дорогу (вправа на діафрагмальне дихання і вправа на увагу, пам'ять).

Основна подія – політ на повітряній кулі, несподіване приземлення на дах будинку, ремонт повітряної кулі і продовження подорожі.

Центральна подія заняття – приземлення в незвичайній казковій країні, де живуть «Клякси». Виготовлення «Клякс», розгляд їх, придумування для них назви і домальовування.

Головна подія заняття.

Відбувається повернення з подорожі назад, осмислення подій, підведення підсумків заняття.

Кожне заняття – неповторне відкриття, яке може відбутися тільки у випадку єдності методики викладання з прийомами режисерської та акторської майстерності педагога. Уміння педагога дотримуватися стратегії ігрового заняття – шлях до творчого розвитку дитини.

Розглянемо фрагмент початку заняття.

Педагог: Отже, на чому ми будемо подорожувати?

Вигуки дітей: На літаку, на поїзді, на коні ...

Педагог: Як ви думаєте, якщо ми будемо мчати на поїзді або летіти на літаку, ми що–небудь побачимо?

Діти: Ні.

Хлопчик: А якщо ми будемо їхати на коні, то побачимо.

Педагог: Правильно, але на коня ми разом всі не сядемо.

Дівчинка: А як же тоді подорожувати? Не зможемо?

Педагог: Чому? Здається, я знаю, як ми відправимося в подорож. Але щоб вгадати, на чому ми вирушимо, я загадаю вам загадку:

Ось в кошик діти сіли

І по небу полетіли ...

Хлопчик: Це повітряна куля.

Педагог: Молодець. Ти першими здогадався, я навіть не встигла загадати загадку до кінця. Звичайно, це ж велика повітряна куля, і у нього внизу кошик підвішено. Давайте вирушати в подорож. Але перш ніж відправитися в політ, ми повинні підготувати повітряну кулю: надути повітрям. Якщо ми будемо робити це разом, то зробимо швидко (виконується вправа на діафрагмальне дихання).

Педагог: Молодці. Кулю ви надули чудово. А як ви думаєте, що може нам, знадобиться у подорожі? ,

Діти: Мотузка, клей, ніжик, їжа...

Педагог: Нам потрібно взяти в політ тільки найнеобхідніше, тому зараз кожен назве один предмет, який він з собою бере і намагатиметься пояснити, навіщо він нам може знадобитися в польоті.

Діти (по черзі): Мотузка (раптом щось обірветься), їжа (коли захочеться їсти), клей (куля гумова і може порватися), фляга (для води), годинник (щоб знати час), фотоапарат (робити знімки).

Педагог: Дуже добре. А я візьму з собою аптечку, раптом знадобиться. А тепер вирушаємо в політ ...

Перш за все, яскраво видно, що немає заздалегідь підготовлених відповідей. Завданням педагога є підвести дітей до знаходження такої відповіді. У процесі заняття не раз виникають ситуації, які можуть повести в сторону від наміченого плану. Педагог повинен вчасно зорієнтуватися і йти до головної мети заняття. Під час польоту несподівано відбувається намічена неприємність – куля починає здуватися, діти змушені приземлитися на дах будинку, де

живуть Господар і Собака. Діти потрапляють до них у гості, роблять з ними зарядку і думають, як полагодити повітряну кулю. Вони пропонують самі неймовірні рішення, потім згадують, що в подорож брали клей. Кулю заклеюють, і подорож триває.

Центральна подія в занятті – приліт в країну «Клякса».

Розглянемо цю частину заняття.

Діти і педагог приземлилися в країні «Клякса». Щоб з ними познайомитися, треба їх зробити. Клякси вистрибують під музику. Діти беруть приготовані листи паперу і фарбу, потім, примовляючи: «Клякса – Клякса покажися ...» , вони капають крапельку фарби на аркуш паперу і притискають цю краплю іншим листом. Виходить дві плями. Кожен бере одну з плям, уважно її розглядає і придумує на що вона схожа. Далі пропонується домалювати пляму пензликом для фарб.

Остання частина заняття – це зворотне подорож і обговорення результатів польоту.

Розробки інтегративних занять з формування креативності

Заняття №1. Тема: «Веселі кольорові доріжки райдуги».

Мета: ознайомлення з основами малюванням акварельною крейдою, з кольорознавчою абеткою, основними та допоміжними кольорами.

Матеріали й інструменти: акварельні крейди, папір, цукровий розчин, лак для волосся;

мистецькі твори: О.Збруцька “Чарівна райдуга”, Е. Привалова “Веселка”.

музичні твори: В.Моцарт “Маленька нічна серенада” 4 частина.

О.Збруцька “Чарівна райдуга”

Е. Привалова “Веселка”.

Попередня робота. Познайомити дітей з основними та допоміжними кольорами. Знайомство з картинами живопису з зображенням райдуги.

Хід заняття

1. Створення позитивного настрою.

Педагог читає загадку, а діти її відгадують.

Загадка

Дощик сонечку всміхавсь, лоскотав промінчик.

А коли на землю впав, враз став зовсім іншим.

Посмішка вниз головою – кольоровою дугою!

– Давайте, ще послухаємо віршик про кольори веселки та запам’ятаємо їх.

Кольоровий віршик

Кульбабка тиха при стежині жовтіється сама собі.

А у волошки очі сині, а в неба очі голубі.

Зелені клени стали колом побіля нашого двора,

а ген за тихим жовтим полем червоне сонце догора.

– Отже, сьогодні ви відгадували загадки та слухали вірші про веселку, а хто скаже що це таке веселка?

2. Мотивація діяльності.

– Давайте з'ясуємо як з'являється веселка в природі? Що таке веселка? Чому вона зникає?

Веселка – природне явище в атмосфері, коли йде дощ і світить сонечко, на небі може з'явитися веселка. Маленькі крапельки ще висять у повітрі і промінчики сонця проходять скрізь них, то б то ніби переломлюються через них; на небі з'являється пофарбована в кольори спектра дуга, при чому зовні вона – червона, а з середини – фіолетова. Давайте пригадаємо кольори, їх сім: червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, голубий, синій, фіолетовий.

Проблемне питання:

– Чи можна зробити веселку в кімнаті і як? *(Відповіді дітей)*

– Давайте разом проведемо експеримент і з'ясуємо це. Для експерименту нам потрібне буде звичайне дзеркальце, зараз його направимо на сонячне проміння і .., що ми бачимо на стіні веселку. Так само ми зробимо з комп'ютерним диском і теж зловимо веселку. А саме веселе буде зараз те, що ми почнемо гратися з мильними бульбашками, видуваючи їх і пускаючи на сонячні промінчики.

Весела фізкультхвилинка:

В лузі дощик із квіток кольоровий сплів вінок.

У долину, аж до річки, простяглись барвисті стрічки.

Ось червона, перша стрічка, колір стиглої сунишки.

Друга – наче мандаринки, що оранжеві в них спинки.

Третя – жовта, наче сонце зазирає у віконце.

А четверта – то зелена, як листок берізки, клена.
 П'ять – блакитна, барвінкова, наче квіточка святкова.
 Шоста – синя, як ті сливи, що дощі вмивали й зливи.
 Сьома – вкрили ліс та балки фіолетові фіалки.

Діти видувають мильні бульбашки, проводять експеримент з дзеркалом та комп'ютерним диском.

– А зараз ми з вами пригадаємо, що таке веселка.

Відповіді дітей: Веселка – природне явище, ми бачимо її коли є сонечко і крапає дощик, це ніби сонечко вмивається, веселку можна отримати в домашніх умовах і навіть дуже легко, тому що вона (райдуга) завжди весела і в похмуру погоду її нема, тому що немає і сонечка).

3. Творча робота

– А зараз мої маленькі, ми з вами будемо райдужно мріяти, літати в райдужних хмаринках і для цього нам буде потрібно зробити яскраві веселкові фарби. Візьмемо трішки цукрового розчину (1/3 чашки – 70 гр. – цукру на 1 чашку води – 230 мл), акварельні крейди замочимо в ньому і папір.

– матеріал для роботи готовий можна промовити чарівні слова і почати малювати чарівні доріжки:

У веселки сім доріг. Всі хутенько я пробіг,
 Потім олівці узяв і її намалював.

Діти під музику малюють веселкові доріжки.

Рекомендації педагогам: цукровий розчин робить акварельну крейду яскравою, після того як закінчили малювати роботи підсушити та закріпити лаком для волосся, щоб крейда не розсипалася.

4. Підведення підсумків.

Перегляд та обговорення дитячих робіт.

5. Дорослий у формуванні креативної дитини.

Пропозиції батькам: Зробити вдома з дитиною з макаронних виробів (різної форми) веселку.

Практична робота.

1. Розмістивши горизонтально альбомний аркуш, затонуйте його у світло – блакитний колір.

2. Викладайте разом з дитиною макаронні доріжки, приклеюючи їх до аркушу.

3. Розфарбуйте доріжки у кольори веселки.

Зробіть веселково – кольоровим весь світ!

Заняття №2. Тема: «Симфонія кольорових пластилінових плям»

Мета: Сприймання та порівняння музичних творів з творами живопису (схожих за настроєм). Гра з кольором та формою (створення довільних «кольорових плям» з пластиліну до різних за настроєм музичних творів або добір колірних співвідношень, відповідно до асоціацій, що виникли в процесі прослуховування музики).

Матеріали й інструменти: кольоровий пластилін, стекі, плівка, паперові серветки; відео мультфільму «Пластилінова ворона»;

мистецькі твори: В.Корецький «Потоп», М. Новацька «Пластиліновий захід», *музичні твори:* Д. Гершвін «Рапсодія в блюзових тонах».

В.Корецький «Потоп»   М. Новацька «Пластиліновий захід»

Попередня робота. Перегляд мультфільму «Пластилінова ворона», його обговорення з дітьми.

Хід заняття

1. Створення позитивного настрою.

Дидактична гра «Буває – не буває»

Мета: розвиток слухової уваги, сприйняття, пам'яті.

Педагог читає твердження. Якщо дії (явища), можуть відбуватися в житті, то діти присідають, якщо ж такого не має насправді, то плескають у долоні.

Приклади тверджень: бегемот заліз на дерево, риби співають, діти йдуть до школи, у каструлі вариться чашка.

2. Мотиваційна діяльність.

–А зараз ми з вами пограємо в гру «З'єднай картинку».

Мета: сприяти розвитку навичок творчого конструювання образів, розвитку фантазії.

Матеріал: картинки з зображенням різних предметів (чашка, дівчинка, ящірка, птах, цукор, каструля).

–Я буду показувати картинки, а ви добираєте до них пари, поєднуєте і складаєте нові слова, або вирази. Наприклад, чашка і цукор (*відповіді дітей: чай з цукром, цукровий чай, чашка з цукру*); риба і дівчинка (*відповіді дітей: Аріель, Русалонька, Дівчинка в риб'ячий шубці*); птах і ящірка (*відповіді дітей: динозаврик, летюча ящірка, Змій Горинич*).

– Молодці, добре впоралися з завданням, а зараз, щоб в художній майстерні гарно попрацювати, нам потрібно віршик розказати:

Веселі пальчики

Задрімав мізинчик трішки

(діти згинають мізинчик)

Безіменний стриб у ліжко

(згинають безіменний)

А середній там лежить

Вказівний давно вже спить

(згинають вказівний)

3. Творча робота.

– Любі дітки, слухаємо уважно завдання кожного етапу:

1-й етап: розім'яти пластилін і зробити дві тоненькі ковбаски білого і фіолетового кольору;

2-й етап: скрутити їх в спіральку і покласти на стіл, скрутити оранжеву ковбаску і обкрутити її навколо спіралі;

3-й етап: скрутити червону, зелену, блакитну ковбаски і також обкрутити їх навколо спіралі;

4-й етап: покласти плівку на свій вироб і пройтися по ньому валиком.

4. Перегляд та обговорення дитячих робіт.

Діти показують свої роботи, педагог хвалить їх за творчість.

5. Дорослий у вихованні креативної дитини.

Пропозиції батькам: зліпити вдома прикрасу до одержної вішалки разом з дитиною.

Оживити вішалку для одержи забавними ляльками.

1. Зробити ковбаску з померанчевого пластиліну і розкатати її валиком.
2. Покласти поперек оранжевої ковбаски червоні смужки і також їх розкатати.

3. Виліпити забавне личко ляльки, маленькі долоньки, з'єднати деталі і приклеїти до вішалки.

Заняття № 3. Тема: «Карнавал квітів»

Мета: Колір як засіб передавання настрою літературного твору. Ознайомлення зі змістом казки Лесі Українки «Лелія», цитування фрагментів з казки та перегляд наочного матеріалу до неї (книжкові ілюстрації, фрагменти з музичного мультфільму «Фантазія»). Створення довільної кольорової композиції із зображенням танцюючих квітів.

Види діяльності вихованців: Сприймання, творча, пізнавальна.

Матеріали й інструменти:

Мистецькі твори: Н. Базелюк “Польові квіти”, Н.Ткачук “Троянди”.

Н. Базелюк “Польові квіти”

Н.Ткачук “Троянди”

Музичні твори: Ж. Оффенбах “Сказки Гофмана”: Баркарола, Й.Штраус Вальс “Казки Венського лісу”, Н. Леві “Маленький вальс”, музичний мультфільм «Фантазія» (Уолт Дісней, США);

запис казки Лесі Українки «Лелія».

Попередня робота. Читання казки Лесі Українки “Лелія”, розучування віршів про квіти, перегляд музичного мультфільму «Фантазія» (Уолт Дісней, США).

Хід заняття

1. Створення позитивного настрою.

Вірш: “Чарівні квіти”

Квіти, квіти...

Чарівні квіти,
Кольорові, великі й малі...

Ви умієте душу зігріти,
Бо й самі ви – душа землі.

(Надія Красоткіна)

2. Мотиваційна діяльність.

– Сьогодні ми з вами побуваємо на карнавалі, та на незвичайному, а на квітковому. Зараз буде звучати чарівна музика, а ви заплющите очі і уявите себе квітками.

– Які ж були ваші квіти? Відповіді дітей. (Я була – ромашкою, у мене було довге біле плаття. А я був – барвінком, у мене синій костюмчик, як у Спайдермена і я дуже сміливий, нічого не боюся. Я – троянда, і дуже красива. А я – лілея, як в казці ніжна і біла, а я – добра чаклунка – звати мене – орхідея.)

– А зараз я хочу вас запитати: “ Чи можуть квіти існувати без світла?

Відповіді дітей.

– Давайте проведемо експеримент і все з'ясуємо.

Експеримент:

Матеріал: 2 однакові кімнатні рослини, шафа.

Одну рослину залишаємо на віконечку, другу ставимо в шафу.

Спостерігаємо і з'ясовуємо, що рослина, яка не отримувала сонячного проміння пожовкла і змарніла, а яка була на світлі, зелена і здорова. Висновок: рослинам конче потрібне світло.

– Зараз настав час полити наші квіти.

Гра «Поливаємо квіти»

Мета: розвивати уяву, емпатію, творчі здібності.

Кожна дитина виконує свою роль ; хто пелюстки квітки, хто листочки, хто стеблинки,(вітерець, сонечко, водичка) і передає свої почуття.

– Молодці, дуже цікаво. А зараз в нас є ще одна гра.

Дидактична гра “Збери квіточку”

Мета: розвивати логічне мислення, увагу.

Перед дитиною викласти круглі картки – серединки майбутніх квіток, у яких зображені або предмет одягу, або квітка, або комаха.

Поруч знаходяться пелюстки, серед яких п'ять із зображенням різних квітів, п'ять із зображенням одягу тощо. Діти збирають квітки так, щоб вони складали одне поняття (серединка і пелюстки повинні бути з однієї групи зображень).

3. Творча робота.

– Зараз ми з вами будемо малювати чарівні квіти, але спершу зробимо чарівну фарбу, для цього візьмемо яєчний жовток та змішаємо його з гуашшю (Не їстівне!). Ця фарба дуже нагадує по консистенції олійну фарбу.

Уважно слухаємо музичні твори і передаємо свої враження, малюємо свої чудові квіти, самостійно добираємо кольори.

4. Підведення підсумків.

Перегляд та обговорення дитячих робіт.

Педагог хвалить дітей за чарівні квіти.

5. Дорослий у вихованні креативної дитини.

Пропозиції батькам: Пограти з дитиною у гру «Квітка, якої не існує»

Гра: «Квітка, якої не існує».

Мета: розвивати уяву, творчі здібності, вміння фантазувати.

Хай діти уявлять себе квіткою, якої не існує, намалюють її та назвуть.

Також можна запропонувати дитині викласти квіти із ґніпок.

1-й етап: намалювати фломастером квітку на корковому листі;

2-й етап: викладати ґніпки зеленого кольору там де листя, червоні та сині це пелюстки квіточки.